คู่มือพระวินัยปิฎก
เวรัญชกัณฑ์ แปลยกศัพท์
และเวรัญชกัณฑ์ ปทานุกรม
หลักสูตรบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ๓ ปี

พระมหาสมปอง มุทิโต
ศูนย์การศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม บ้านศรีวิราช ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

eBooK65

ชื่อหนังสือ

คู่มือพระวินัยปิฎก
เวรัญชกัณฑ์ แปลยกศัพท์
และเวรัญชกัณฑ์ ปทานุกรม
หลักสูตรบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ๓ ปี

ผู้แปลและรวบรวม

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์การศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

วัดวิหารธรรม บ้านศรีวิราช ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

จัดพิมพ์ถ่ายเอกสารเข้าเล่ม

ครั้งที่ ๑ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๕ จำนวน ๓๐๐ เล่ม

คำนำ

การศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก เป็นวิธีการศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนาที่ดีที่สุดในปัจจุบัน เพราะเป็นการศึกษานิรุตตินัยที่ครบถ้วนด้วยวิธีต่างๆ ตามหลักภาษาบาลีที่มุ่งตรงต่อการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก อันเป็นจารึกคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกประการ

คัมภีร์บาลีใหญ่ที่สำคัญและมีอุปการะต่อการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก มี ๔ ประเภท คือ

๑. **คัมภีร์ไวยากรณ์บาลีใหญ่** ทั้งสายคัมภีร์กัจจายนะ โมคคัลลานะ และสัททนีติ
๒. **คัมภีร์อภิธานศัพท์** เช่น อภิธานัปปทีปิกา อภิธานัปปทีปิกาฎีกา และอภิธานวรรณนา เป็นต้น
๓. **คัมภีร์ฉันทลักษณ์** เช่น วุตโตทัย เป็นต้น
๔. **คัมภีร์หลักการรจนาคัมภีร์** เช่น สุโพธาลังการะ เป็นต้น

คัมภีร์บาลีใหญ่ ๔ ประเภทนี้ จะช่วยให้มีความชำนาญในการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์สัททศาสตร์หรือสัททาวิเสสต่างๆ ได้เป็นอย่างดีที่สุด ท่านที่ได้ศึกษาคัมภีร์เหล่านี้มาจากครูบาอาจารย์ผู้มีความชำนาญ ย่อมมีความสามารถพิเศษกว่าใคร เพราะสามารถท่องเที่ยวไปในคัมภีร์ภาษาบาลีทั้งปวงอย่างเพลิดเพลิน เอิบอิ่ม เบิกบานใจ ที่ตนได้สัมผัสกับความวิจิตรในภาษาของพระผู้มีพระภาคผู้มีหทัยปราศจากกิเลสแล้ว ย่อมน้อมจิตไปในการละกามอันเป็นของชาวโลกซึ่งมีความเสื่อมอยู่เนืองนิตย์ และน้อมใจไปในการบำเพ็ญเพื่อบรรลุอริยธรรมที่ไม่เสื่อม ทั้งจะเกิดความอุตสาหะขึ้นอย่างแรงกล้าว่า จะช่วยเปิดเผย บอก สอน แสดง แนะนำผู้อื่น ให้สามารถหยั่งรู้อริยธรรมตามภูมิอัธยาศัย

หนังสือ “**คู่มือพระวินัยปิฎก เวรัญชกัณฑ์ แปลยกศัพท์ และปทานุกรม**” เล่มนี้ เป็นหนังสือประกอบในการฝึกแปลพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มต้น โดยอาศัยอรรถกถามาขยายเนื้อความ

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ มี ๒ ส่วน คือ

๑. **เวรัญชกัณฑ์ แปลยกศัพท์**
๒. **เวรัญชกัณฑ์ ปทานุกรม**

หวังว่า คู่มือพระวินัยปิฎกเล่มน้อยนี้ จักเป็นประโยชน์แก่ผู้เริ่มศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎกตามสมควร หากมีข้อบกพร่อง หวังจะได้รับคำชี้แนะจากผู้รู้ทั้งหลาย เพื่อแก้ไขให้สมบูรณ์ต่อไป

ขอให้ทุกท่าน จงมีส่วนแห่งบุญนี้ร่วมกัน ทุกประการเทอญ สาธุ สาธุ สาธุ

พระมหาสมปอง มุทิโต
ศูนย์การศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
พระผู้มีพระภาคเสด็จเมืองเวรัญชา	๑
เวรัญชพราหมณ์กล่าวหา ๘ ข้อ	๒
ทรงอุปมาด้วยลูกไก่	๖
ฌาน ๔	๗
ปฐมฌาน	๗
ทุติยฌาน	๗
ตติยฌาน	๗
จตุตถฌาน	๗
วิชชา ๓	๘
ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ	๘
ทิพพจักขุญาณ หรือ จุตูปปาตญาณ	๙
อาสวักขยญาณ	๑๐
เวรัญชพราหมณ์แสดงตนเป็นอุบาสก	๑๑
เมืองเวรัญชาเกิดทุพภิกขภัย	๑๑
พระพุทธประเพณี	๑๒
พระมหาโมคคัลลานะบรรลือสีหนาท	๑๓
เหตุให้พรหมจรรย์ตั้งมั่นอยู่นานและไม่นาน	๑๔
ทรงปรารภเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบท	๑๘
เสด็จนิเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์	๒๐
เสวยพระกระยาหารในนิเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์	๒๑
เวรัญชกัณฑ์ ปทานุกรม	๒๓

คู่มือพระวินัยปิฎก
๑. เวรัญชกัณฑ์ แปลยกศัพท์

พระผู้มีพระภาคเสด็จเมืองเวรัญชา

[๑] **เตน สมเยน** ในสมัยนั้น **พุทฺโธ ภควา** พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า **วิหรติ** ประทับอยู่ **นเฬรุปุจิมนฺทมูเล** ณ ควงแห่งต้นสะเดาอันเป็นที่อยู่ของยักษ์ชื่อว่านเฬรุ **เวรญฺชายํ** ใกล้เมืองเวรัญชา **สทฺธึ** พร้อม **มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน** ด้วยหมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่ **ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ** มีร้อยแห่งภิกษุทั้งหลาย ๕ เป็นประมาณ. **เวรญฺโช พฺราหฺมโณ** พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **อสฺโสสิ โข** ได้สดับแล้วแล **อิติ** ว่า "**ขลุ** ทราบมาว่า **สมโณ โภ โคตโม** พระสมณะโคดมผู้เจริญ **สกฺยปุตฺโต** ผู้เป็นศักยบุตร **ปพฺพชิโต** บวชแล้ว **สกฺยกุลา** จากศักยตระกูล **วิหรติ** ประทับอยู่ **นเฬรุปุจิมนฺทมูเล** ณ ควงแห่งต้นสะเดาอันเป็นที่อยู่ของยักษ์ชื่อว่านเฬรุ **เวรญฺชายํ** เขตเมืองเวรัญชา **สทฺธึ** พร้อม **มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน** ด้วยหมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่ **ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ** มีร้อยแห่งภิกษุทั้งหลาย ๕ เป็นประมาณ. **ปน** ก็ **กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท** กิตติศัพท์อันงาม **ตํ โข ภวนฺตํ โคตมํ** ของพระโคดมผู้เจริญนั้นแล **อพฺภุคฺคโต** ได้ฟุ้งไปแล้ว **เอวํ** อย่างนี้ **อิติ** ว่า '**อิติปิ** แม้เพราะเหตุนี้ **โส ภควา** พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น **อรหํ** ทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส **สมฺมาสมฺพุทฺโธ** ผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ **วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน** ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ **สุคโต** ผู้เสด็จไปแล้วด้วยดี **โลกวิทู** ผู้รู้ซึ่งโลก **อนุตฺตโร ปุริส-ทมฺมสารถิ** ผู้เป็นสารถีฝึกบุคคลที่ควรฝึกได้ไม่มีใครยิ่งกว่า **สตฺถา เทวมนุสฺสานํ** ผู้เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย **พุทฺโธ** ผู้ตรัสรู้แล้วสั่งสอนผู้อื่นให้ตรัสรู้ตาม **ภควา** ผู้จำแนกธรรมคำสั่งสอน' ดังนี้.

โส (**พุทฺโธ**) พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น **สจฺฉิกตฺวา** ทรงกระทำให้แจ่มแจ้งแล้ว **อิมํ โลกํ** ซึ่งโลกนี้ **สเทวกํ** ผู้เป็นไปพร้อมด้วยเทวโลก (ชั้นกามาวจรภูมิ ๑-๕) **สมารกํ** ผู้เป็นไปพร้อมด้วยมารโลก (ชั้นกามาวจรภูมิที่ ๖) **สพฺรหฺมกํ** ผู้เป็นไปพร้อมด้วยพรหมโลก **สสฺสมณพฺราหฺมณึ** ผู้เป็นไปพร้อมด้วยสมณะและพราหมณ์ **ปชํ** ซึ่งหมู่สัตว์ **สเทวมนุสฺสํ** ผู้เป็นไปพร้อมด้วยเทวดาและมนุษย์ **สยํ อภิญฺญา** ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง **ปเวเทติ** ย่อมสั่งสอนให้ผู้อื่นตรัสรู้ตาม.

โส (**พุทฺโธ**) พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น **เทเสติ** ย่อมทรงแสดง **ธมฺมํ** ซึ่งธรรม **อาทิกลฺยาณํ** อันไพเราะในเบื้องต้น **มชฺเฌกลฺยาณํ** อันไพเราะในท่ามกลาง **ปริโยสานกลฺยาณํ** อันไพเราะในที่สุด, **ปกาเสติ** ย่อมทรงประกาศ **พฺรหฺมจริยํ** ซึ่งพระศาสนา **ปริสุทฺธํ** อันบริสุทธิ์ **เกวลปริปุณฺณํ** อันบริบูรณ์สิ้นเชิง **สาตฺถํ** พร้อมทั้งอรรถะ **สพฺยญฺชนํ** พร้อมทั้งพยัญชนะ.

ปน ก็ **ทสฺสนํ** การได้เห็น **อรหตํ** ซึ่งพระอรหันต์ทั้งหลาย **ตถารูปานํ** ผู้มีรูปอย่างนั้น **สาธุ โข โหติ** ย่อมเป็นการดีแล" ดังนี้.

[๒] **อถ โข** ในสมัยนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค (**วิหรติ**) ประทับอยู่ **เยน จาเนน** ณ ที่ใด, **เวรญฺโช พฺราหฺมโณ** พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **อุปสงฺกมิ** เข้าไปเฝ้าแล้ว **เตน จาเนน** ณ ที่นั้น. **อุปสงฺกมิตฺวา** ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว **สมฺโมทิ** สนทนาแล้ว **สทฺธึ** กับ **ภควตา** ด้วยพระผู้มีพระภาค,

กถํ ยังถ้อยคำ **สมฺโมทนียํ** อันเป็นเครื่องบันเทิงใจ **สารณียํ** อันให้ระลึกถึงกัน **วีติสาเรตฺวา** ให้ล่วงเลยไปพิเศษแล้ว **นิสีทิ** นั่งแล้ว **เอกมนฺตํ** ณ ที่สมควร.

เวรญฺโช พฺราหฺมโณ พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **นิสินฺโน โข** ผู้นั่งแล้วแล **เอกมนฺตํ** ณ ที่สมควร **อโวจ** ได้กราบทูลแล้ว **เอตํ** (**วจนํ**) ซึ่งคำนั่น **ภควนฺตํ** กะพระผู้มีพระภาค **อิติ** ว่า "**โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ **เอตํ** (**วจนํ**) คำนั่น **เม** อันข้าพเจ้า **สุตํ** ได้สดับมาแล้ว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **น อภิวาเทติ** ย่อมไม่ไหว้ **วา** หรือ **น ปจฺจุฏฺเฐติ** ย่อมไม่ลุกขึ้นต้อนรับ **วา** หรือ **วา** หรือว่า **น นิมนฺเตติ** ย่อมไม่เชื้อเชิญ **อาสเนน** ด้วยอาสนะ **พฺราหฺมเณ** ซึ่งพราหมณ์ทั้งหลาย **ชิณฺเณ** ผู้แก่ **วุฑฺเฒ** ผู้เฒ่า **มหลฺลเก** ผู้สูงวัย **อทฺธคเต** ผู้ล่วงกาล **วโยอนุปฺปตฺเต** ผู้ถึงแล้วตามลำดับแห่งวัย' ดังนี้, **โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ **ตํ อิทํ** (**สุตํ เม วตฺถุ**) เรื่องอันข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วนั้น (**โหติ**) ย่อมเป็น **ตเถว** เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว, **หิ** จริงอยู่ **ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **น อภิวาเทติ** ย่อมไม่ไหว้ ... **พฺราหฺมเณ** ซึ่งพราหมณ์ทั้งหลาย ... , **โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ **ตํ อิทํ** (**กตํ เต กมฺมํ**) กรรมอันท่านกระทำแล้วนั้น **น สมฺปนฺนํ เอว** ไม่สมควรเลย" ดังนี้

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อหํ** เรา **อภิวาเทยฺยํ** พึงไหว้ **วา** หรือ **ปจฺจุฏฺเฐยฺยํ** พึงลุกขึ้นต้อนรับ **วา** หรือ **วา** หรือว่า **นิมนฺเตยฺยํ** พึงเชื้อเชิญ **อาสเนน** ด้วยอาสนะ **ยํ** (**ปุคฺคลํ**) ซึ่งบุคคลใด, **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อหํ** เรา **น ปสฺสามิ** ย่อมไม่เห็น **ตํ** (**ปุคฺคลํ**) ซึ่งบุคคลนั้น **โลเก** ในโลก **สเทวเก** อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก **สมาเรก** อันเป็นไปกับด้วยมารโลก **สพฺรหฺมเก** อันเป็นไปกับด้วยพรหมโลก **ปชาย** ในหมู่สัตว์ **สสฺสมณพฺราหฺมณิยา** อันเป็นไปกับด้วยสมณะและพราหมณ์ **สเทวมนุสฺสาย** อันเป็นไปกับด้วยเทวดาและมนุษย์, **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **หิ** จริงอยู่ **ตถาคโต** ตถาคต **อภิวาเทยฺย** พึงไหว้ **ปจฺจุฏฺเฐยฺย** พึงลุกขึ้นต้อนรับ **วา** หรือ **วา** หรือว่า **นิมนฺเตยฺย** พึงเชื้อเชิญ **อาสเนน** ด้วยอาสนะ **ยํ** (**ปุคฺคลํ**) ซึ่งบุคคลใด, **มุทฺธาปิ** แม้ศีรษะ **ตสฺส** (**ปุคฺคลสฺส**) ของบุคคลนั้น **วิปเตยฺย** พึงขาดตกไป" ดังนี้

เวรัญชพราหมณ์กล่าวหา ๘ ข้อ

[๓] (**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **โจเทสิ** กล่าวหาแล้ว **อิติ** ว่า) "**ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **อรสรูโป** (**โหติ**) เป็นผู้ไม่มีรส" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **เอโส ปริยาโย** เหตุนั่น **อตฺถิ โข** มีอยู่แล, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **อรสรูโป** เป็นผู้ไม่มีรส' ดังนี้. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **รูปรสา** รสคือรูปทั้งหลาย **สทฺทรสา** รสคือเสียงทั้งหลาย **คนฺธรสา** รสคือกลิ่นทั้งหลาย **รสรสา** รสคือรสชาติทั้งหลาย **โผฏฺฐพฺพรสา** รสคือสัมผัสทั้งหลาย **เย เต** เหล่าใด (**โหนฺติ**) มีอยู่, **เต** (**รสา**) รสทั้งหลายเหล่านั้น **ตถาคตสฺส** อันตถาคต **ปหีนา** ละได้แล้ว **อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา** อันถูกกระทำให้เหมือนตาลมีรากอันถูกถอน

ขึ้นแล้วเป็นที่ว่างเปล่า **อนภาวกตา** อันกระทำให้ไม่มีอีก **อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา** มีสภาพอันเกิดขึ้นไม่ได้อีก. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ โข ปริยาโย** เหตุนี้แล (**อตฺถิ**) มีอยู่, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **อรสรูโป** เป็นผู้ไม่มีรส' ดังนี้. **ตฺวํ** ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **สนฺธาย** หมายเอาแล้ว **ยํ** (**ปริยายํ**) ซึ่งเหตุใด, (**โส ปริยาโย**) เหตุนั้น **โน จ โข** (**โหติ**) ย่อมไม่มีแล" ดังนี้.

[๔] (**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **โจเทสิ** กล่าวหาแล้ว **อิติ** ว่า) "**ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **นิพฺโภโค** (**โหติ**) เป็นผู้ไม่มีสมบัติ" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **เอโส ปริยาโย** เหตุนั่น **อตฺถิ โข** มีอยู่แล, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **นิพฺโภโค** เป็นผู้ไม่มีสมบัติ' ดังนี้. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **รูปโภคา** สมบัติคือรูปทั้งหลาย **สทฺทโภคา** สมบัติคือเสียงทั้งหลาย **คนฺธโภคา** สมบัติคือกลิ่นทั้งหลาย **รสโภคา** สมบัติคือรสชาติทั้งหลาย **โผฏฺฐพฺพโภคา** สมบัติคือสัมผัสทั้งหลาย **เย เต** เหล่าใด (**โหนฺติ**) มีอยู่, **เต** (**โภคา**) สมบัติทั้งหลายเหล่านั้น **ตถาคตสฺส** อันตถาคต **ปหีนา** ละได้แล้ว **อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา** อันถูกกระทำให้เหมือนตาลมีรากอันถูกถอนขึ้นแล้วเป็นที่ว่างเปล่า **อนภาวกตา** อันกระทำให้ไม่มีอีก **อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา** มีสภาพอันเกิดขึ้นไม่ได้อีก. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ โข ปริยาโย** เหตุนี้แล (**อตฺถิ**) มีอยู่, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **นิพฺโภโค** เป็นผู้ไม่มีสมบัติ' ดังนี้. **ตฺวํ** ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **สนฺธาย** หมายเอาแล้ว **ยํ** (**ปริยายํ**) ซึ่งเหตุใด, (**โส ปริยาโย**) เหตุนั้น **โน จ โข** (**โหติ**) ย่อมไม่มีแล" ดังนี้.

[๕] (**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **โจเทสิ** กล่าวหาแล้ว **อิติ** ว่า) "**ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **อกิริยวาโท** (**โหติ**) เป็นผู้กล่าวสอนไม่ให้ทำ" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **เอโส ปริยาโย** เหตุนั่น **อตฺถิ โข** มีอยู่แล, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **อกิริยวาโท** เป็นผู้กล่าวสอนไม่ให้ทำ' ดังนี้. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **หิ** จริงอยู่ **อหํ** เรา **อกิริยํ วทามิ** ย่อมสอนไม่ให้กระทำ **กายทุจฺจริตสฺส** ซึ่งกายทุจริต **วจีทุจฺจริตสฺส** ซึ่งวจีทุจริต **มโนทุจฺจริตสฺส** ซึ่งมโนทุจริต, **อหํ** เรา **อกิริยํ วทามิ** ย่อมสอนไม่ให้กระทำ **ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ** ซึ่งธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **อเนกวิหิตานํ** อันมีประการต่างๆ. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ โข ปริยาโย** เหตุนี้แล (**อตฺถิ**) มีอยู่, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **อกิริยวาโท** เป็นผู้กล่าวสอนไม่ให้ทำ' ดังนี้. **ตฺวํ** ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **สนฺธาย**

หมายเอาแล้ว **ยं** (**ปริยายं**) ซึ่งเหตุใด, (**โส ปริยาโย**) เหตุนั้น **โน จ โข** (**โหติ**) ย่อมไม่มีแล” ดังนี้.

[๖] (**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **โจเทสิ** กล่าวหาแล้ว **อิติ** ว่า) “**ภวํ โคตโม** พระโคดม ผู้เจริญ **อุจฺเฉทวาโท** (**โหติ**) เป็นผู้กล่าวสอนให้ทำลาย” ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) “**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **เอโส ปริยาโย** เหตุนั่น **อตฺถิ โข** มีอยู่แล, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มं** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า ‘**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **อุจฺเฉทวาโท** เป็นผู้กล่าวสอนให้ทำลาย’ ดังนี้. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **หิ** จริงอยู่ **อหं** เรา **อุจฺเฉทं วทามิ** ย่อมสอนให้ทำลาย **ราคสฺส** ซึ่งราคะ **โทสสฺส** ซึ่งโทสะ **โมหสฺส** ซึ่งโมหะ, **อหं** เรา **อุจฺเฉทं วทามิ** ย่อมสอนให้ทำลาย **ปาปกานं อกุสลานं ธมฺมานं** ซึ่งธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **อเนกวิหิตานं** อันมีประการต่างๆ. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยं โข ปริยาโย** เหตุนี้แล (**อตฺถิ**) มีอยู่, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มं** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า ‘**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **อุจฺเฉทวาโท** (**โหติ**) เป็นผู้กล่าวสอนให้ทำลาย’ ดังนี้. **ตฺวं** ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **สนฺธาย** หมายเอาแล้ว **ยं** (**ปริยายं**) ซึ่งเหตุใด, (**โส ปริยาโย**) เหตุนั้น **โน จ โข** (**โหติ**) ย่อมไม่มีแล” ดังนี้.

[๗] (**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **โจเทสิ** กล่าวหาแล้ว **อิติ** ว่า) “**ภวํ โคตโม** พระโคดม ผู้เจริญ **เชคุจฺฉี** (**โหติ**) เป็นผู้มีความรังเกียจ” ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) “**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **เอโส ปริยาโย** เหตุนั่น **อตฺถิ โข** มีอยู่แล, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มं** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า ‘**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **เชคุจฺฉี** เป็นผู้มีความรังเกียจ’ ดังนี้. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **หิ** จริงอยู่ **อหं** เรา **ชิคุจฺฉามิ** ย่อมรังเกียจ **กายทุจฺจริเตน** ซึ่งกายทุจริต **วจีทุจฺจริเตน** ซึ่งวจีทุจริต **มโนทุจฺจริเตน** ซึ่งมโนทุจริต, **อหं** เรา **ชิคุจฺฉามิ** ย่อมรังเกียจ **ปาปกานं อกุสลานं ธมฺมานं** ซึ่งธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **อเนกวิหิตานं** อันมีประการต่างๆ. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยं โข ปริยาโย** เหตุนี้แล (**อตฺถิ**) มีอยู่, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มं** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า ‘**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **เชคุจฺฉี** เป็นผู้มีความรังเกียจ’ ดังนี้. **ตฺวं** ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **สนฺธาย** หมายเอาแล้ว **ยं** (**ปริยายं**) ซึ่งเหตุใด, (**โส ปริยาโย**) เหตุนั้น **โน จ โข** (**โหติ**) ย่อมไม่มีแล” ดังนี้.

[๘] (**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **โจเทสิ** กล่าวหาแล้ว **อิติ** ว่า) “**ภวํ โคตโม** พระโคดม ผู้เจริญ **เวนยิโก** (**โหติ**) เป็นผู้กำจัด” ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) “**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **เอโส ปริยาโย** เหตุนั่น **อตฺถิ โข** มีอยู่แล, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มं** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า ‘**สมโณ โคตโม** พระสมณะ

โคดม **เวนยิโก** เป็นผู้กำจัด' ดังนี้. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **หิ** จริงอยู่ **อหํ** เรา **เทเสมิ** ย่อมแสดง **ธมฺมํ** ซึ่งธรรม **วินยาย** เพื่อกำจัด **ราคสฺส** ซึ่งราคะ **โทสสฺส** ซึ่งโทสะ **โมหสฺส** ซึ่งโมหะ, **อหํ** เรา **เทเสมิ** ย่อมแสดง **ธมฺมํ** ซึ่งธรรม **วินยาย** เพื่อกำจัด **ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ** ซึ่งธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **อเนกวิหิตานํ** อันมีประการต่างๆ. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ โข ปริยาโย** เหตุนี้แล (**อตฺถิ**) มีอยู่, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **เวนยิโก** เป็นผู้กำจัด' ดังนี้. **ตฺวํ** ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **สนฺธาย** หมายเอาแล้ว **ยํ** (**ปริยายํ**) ซึ่งเหตุใด, (**โส ปริยาโย**) เหตุนั้น **โน จ โข** (**โหติ**) ย่อมไม่มีแล" ดังนี้.

[๙] (**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **โจเทสิ** กล่าวหาแล้ว **อิติ** ว่า) "**ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **ตปสฺสี** (**โหติ**) เป็นผู้เผาผลาญ" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **เอโส ปริยาโย** เหตุนั่น **อตฺถิ โข** มีอยู่แล, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **ตปสฺสี** เป็นผู้เผาผลาญ' ดังนี้. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อหํ** เรา **วทามิ** ย่อมกล่าวสอน **กายทุจฺจริตํ** ซึ่งกายทุจริต **วจีทุจฺจริตํ** ซึ่งวจีทุจริต **มโนทุจฺจริตํ** ซึ่งมโนทุจริต **ปาปเก อกุสเล ธมฺเม** ซึ่งธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **ตปนีเย** อันบุคคลควรเผาผลาญ, **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **ปาปกา อกุสลา ธมฺมา** ธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **ตปนียา** อันบุคคลควรเผา **ยสฺส โข** (**ปุคฺคลสฺส**) อันบุคคลใด **ปหีนา** ละได้แล้ว **อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา** อันถูกกระทำให้เหมือนตาลมีรากอันถูกถอนขึ้นแล้วเป็นที่ว่างเปล่า **อนภาวังกตา** อันกระทำให้ไม่มีอีก **อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา** มีสภาพเกิดขึ้นไม่ได้อีก. **อหํ** เรา **วทามิ** ย่อมเรียก **ตํ** (**ปุคฺคลํ**) ซึ่งบุคคลนั้น '**ตปสฺสี**' **อิติ** ว่า 'เป็นผู้เผาผลาญ' ดังนี้.

พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ **ปาปกา อกุสลา ธมฺมา** ธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **ตปนียา** อันบุคคลควรเผา **ตถาคตสฺส โข** อันตถาคตแล **ปหีนา** ละได้แล้ว **อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา** อันถูกกระทำให้เหมือนตาลมีรากอันถูกถอนขึ้นแล้วเป็นที่ว่างเปล่า **อนภาวังกตา** อันกระทำให้ไม่มีอีก **อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา** มีสภาพเกิดขึ้นไม่ได้อีก. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ โข ปริยาโย** เหตุนี้แล (**อตฺถิ**) มีอยู่, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **ตปสฺสี** เป็นผู้เผาผลาญ' ดังนี้. **ตฺวํ** ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **สนฺธาย** หมายเอาแล้ว **ยํ** (**ปริยายํ**) ซึ่งเหตุใด, (**โส ปริยาโย**) เหตุนั้น **โน จ โข** (**โหติ**) ย่อมไม่มีแล" ดังนี้.

[๑๐] (**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **โจเทสิ** กล่าวหาแล้ว **อิติ** ว่า) "**ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **อปคพฺโภ** (**โหติ**) เป็นผู้ปราศจากครรภ์" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า) "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **เอโส ปริยาโย** เหตุนั่น **อตฺถิ โข** มีอยู่แล, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะ

เหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **อปคพฺโภ** เป็นผู้ปราศจากครรภ์' ดังนี้. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อายตึ คพฺภเสยฺยา** การนอนในครรภ์อีก **ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ** การเกิดในภพใหม่อีก **ยสฺส โข** (**ปุคฺคลสฺส**) อันบุคคลใด **ปหีนา** ละได้แล้ว **อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา** อันถูกกระทำให้เหมือนตาลมีรากอันถูกถอนขึ้นแล้วเป็นที่ว่างเปล่า **อนภาวังกตา** อันกระทำให้ไม่มีอีก **อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา** มีสภาพเกิดขึ้นไม่ได้อีก. **อหํ** เรา **วทามิ** ย่อมเรียก **ตํ** (**ปุคฺคลํ**) ซึ่งบุคคลนั้น '**อปคพฺโภ**' **อิติ** ว่า 'ผู้ปราศจากครรภ์' ดังนี้.

"**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อายตึ คพฺภเสยฺยา** การนอนในครรภ์อีก **ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ** การเกิดในภพใหม่อีก **ตถาคตสฺส โข** อันตถาคตแล **ปหีนา** ละได้แล้ว **อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา** อันถูกกระทำให้เหมือนตาลมีรากอันถูกถอนขึ้นแล้วเป็นที่ว่างเปล่า **อนภาวังกตา** อันกระทำให้ไม่มีอีก **อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา** มีสภาพเกิดขึ้นไม่ได้อีก. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ โข ปริยาโย** เหตุนี้แล (**อตฺถิ**) มีอยู่, (**ปุคฺคโล**) บุคคล **วทมาโน** เมื่อกล่าว **มํ** กะเรา **เยน ปริยาเยน** เพราะเหตุใด **สมฺมา** โดยถูกต้อง **วเทยฺย** ควรกล่าว **อิติ** ว่า '**สมโณ โคตโม** พระสมณะโคดม **อปคพฺโภ** เป็นผู้ปราศจากครรภ์' ดังนี้. **ตฺวํ** ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **สนฺธาย** หมายเอาแล้ว **ยํ** (**ปริยายํ**) ซึ่งเหตุใด, (**โส ปริยาโย**) เหตุนั้น **โน จ โข** (**โหติ**) ย่อมไม่มีแล" ดังนี้.

ทรงอุปมาด้วยลูกไก่

[๑๑] "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อณฺฑานิ** ไข่ทั้งหลาย **อฏฺฐ วา** ๘ ฟองบ้าง **ทส วา** ๑๐ ฟองบ้าง **ทฺวาทส วา** ๑๒ ฟองบ้าง **กุกฺกุฏิยา** ของแม่ไก่ (**โหนฺติ**) มีอยู่, **ตานิ** (**อณฺฑานิ**) ไข่ทั้งหลายเหล่านั้น **กุกฺกุฏิยา สมฺมา อธิสยิตานิ** เป็นไข่อันแม่ไก่กกดียิ่งแล้ว **กุกฺกุฏิยา สมฺมา ปริเสทิตานิ** เป็นไข่อันแม่ไก่ปกดียิ่งแล้ว **กุกฺกุฏิยา สมฺมา ปริภาวิตานิ** เป็นไข่อันแม่ไก่ฟักดียิ่งแล้ว **อสฺสุ** พึงเป็น. **เตสํ กุกฺกุฏจฺฉาปกานํ** บรรดาลูกของไก่ทั้งหลายเหล่านั้นหนา **โย กุกฺกุฏโปตโก นุ โข** ลูกของไก่ตัวใดหนอแล **ปทาเลตฺวา** ทำลายแล้ว **อณฺฑโกสํ** ซึ่งเปลือกแห่งไข่ **ปาทนขสิขาย วา** ด้วยปลายแห่งเล็บของเท้าหรือ **มุขตุณฺฑเกน วา** หรือด้วยจะงอยแห่งปาก **อภินิพฺภิชฺเชยฺย** พึงเจาะออกมา **ปฐมตรํ** ก่อนกว่า, **โส** (**กุกฺกุฏโปตโก**) ลูกของไก่ตัวนั้น **วจนีโย อสฺส** พึงเป็นลูกไก่อันบุคคลควรเรียก **กินฺติ** ว่าอย่างไร, **วจนีโย อสฺส** พึงเป็นลูกไก่อันบุคคลควรเรียก **อิติ** ว่า '**เชฏฺโฐ วา** ตัวเจริญที่สุดหรือ **กนิฏฺโฐ วา** หรือตัวน้อยที่สุด" ดังนี้.

(**โส พฺราหฺมโณ** พราหมณ์นั้น **อาห** กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า) "**โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ (**โส กุกฺกุฏโปตโก**) ลูกของไก่ตัวนั้น **วจนีโย อสฺส** พึงเป็นลูกไก่อันบุคคลควรเรียก **อิติ** ว่า '**เชฏฺโฐ** ตัวเจริญที่สุด' ดังนี้.

(**โส ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว) **อิติ** ว่า *(อิติ อยู่ที่จบข้อ ๑๔)* "**หิ** ถูกต้อง **โส** (**กุกฺกุฏโปตโก**) ลูกของไก่ตัวนั้น **เชฏฺโฐ โหติ** ย่อมเป็นลูกไก่ตัวเจริญที่สุด" ดังนี้ **เสยฺยถาปิ** แม้ฉันใด. "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **ปชาย** เมื่อหมู่สัตว์ **อวิชฺชาคตาย** ผู้เป็นอยู่ในกระเปาะไข่คืออวิชชา **อณฺฑภูตาย** ผู้เกิดในฟองไข่ **ปริโยนทฺธาย** ผู้อันฟองไข่คืออวิชชาห่อหุ้มไว้ **เอโกว อหํ** เราผู้เดียว

เท่านั้น **ปทาเลตฺวา** เจาะแล้ว **อวิชฺชณฺฑโกสํ** ซึ่งเปลือกแห่งไข่คืออวิชชา **อภิสมฺพุทฺโธ** (**โหมิ**) เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว **สมฺมาสมฺโพธึ** ซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ **อนุตฺตรํ** อันยอดเยี่ยม. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **โส อหํ** เรานั้น **เชฏฺโฐ** เป็นผู้เจริญที่สุด **เสฏฺโฐ** เป็นผู้ประเสริฐที่สุด **โลกสฺส** ในโลก".

"**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **ปน** ก็ **วีริยํ** ความพากเพียร **อสลฺลีนํ** อันไม่ย่อหย่อน **เม** อันเรา **อารทฺธํ โข** ปรารภแล้วแล **อโหสิ** ได้มีแล้ว, **อสมฺมุฏฺฐา สติ** ความระลึกรู้อันไม่หลงลืม **เม** อันเรา **อุปฏฺฐิตา** เข้าไปตั้งไว้แล้ว, **กาโย** กาย **เม** ของเรา **อสารทฺโธ** ไม่กระสับกระส่าย **ปสฺสทฺโธ** สงบแล้ว, **จิตฺตํ** จิต **เม** ของเรา **เอกคฺคํ** เป็นจิตอันเลิศในอารมณ์เดียว **สมาหิตํ** ตั้งมั่นแล้ว".

ฌาน ๔

ปฐมฌาน

"**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **โส อหํ** เรานั้น **วิวิจฺเจว** สงัดแล้วนั่นเทียว **กาเมหิ** จากกามทั้งหลาย **วิวิจฺจ** สงัดแล้ว **อกุสเลหิ ธมฺเมหิ** จากธรรมทั้งหลายอันเป็นอกุศล **อุปสมฺปชฺช** บรรลุแล้ว **ปฐมํ ฌานํ** ซึ่งฌานที่ ๑ **สวิตกฺกํ** อันเป็นไปกับด้วยวิตก **สวิจารํ** อันเป็นไปกับด้วยวิจาร **วิเวกชํ ปีติสุขํ** อันมีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก **วิหาสึ** อยู่แล้ว".

ทุติยฌาน

"**วูปสมา** เพราะความระงับลง **วิตกฺกวิจารานํ** แห่งวิตกและวิจารทั้งหลาย (**อหํ** เรา) **อุปสมฺปชฺช** บรรลุแล้ว **ทุติยํ ฌานํ** ซึ่งฌานที่ ๒ **อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ** อันมีความผ่องใสภายใน **เอโกทิภาวํ** มีสภาพความเป็นเอกผุดขึ้น **เจตโส** แห่งจิต **อวิตกฺกํ** อันไม่มีวิตก **อวิจารํ** ไม่มีวิจาร **สมาธิชํ ปีติสุขํ** มีปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ **วิหาสึ** อยู่แล้ว".

ตติยฌาน

"**วิราคา** เพราะความคลายไป **ปีติยา** แห่งปีติ **จ** ด้วย (**อหํ** เรา) **อุเปกฺขโก** มีอุเบกขา **จ** ด้วย **วิหาสึ** อยู่แล้ว, **สโต จ** มีสติด้วย **สมฺปชาโน จ** มีสัมปชัญญะด้วย **ปฏิสํเวเทสึ** เสวยแล้ว **สุขํ** ซึ่งสุข **กาเยน** ด้วยนามกาย **จ** ด้วย, **อริยา** พระอริยะทั้งหลาย **อาจิกฺขนฺติ** ย่อมเรียก **ยํ** (**ปุคฺคลํ**) ซึ่งบุคคลใด **อิติ** ว่า '**อุเปกฺขโก** (**โหติ**) เป็นผู้มีอุเบกขา **สติมา** มีสติ **สุขวิหารี** มีการอยู่เป็นสุข' ดังนี้ (**อหํ** เรา) **อุปสมฺปชฺช** บรรลุแล้ว **ตํ ตติยํ ฌานํ** ซึ่งฌานที่ ๓ นั้น **วิหาสึ** อยู่แล้ว".

จตุตถฌาน

"**ปหานา** เพราะความละไป **สุขสฺส** แห่งสุข **จ** ด้วย **ปหานา** เพราะความละไป **ทุกฺขสฺส** แห่งทุกข์ **จ** ด้วย **อตฺถงฺคมา** เพราะความดับไป **โสมนสฺสโทมนสฺสานํ** แห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลาย **จ** ด้วย (**อหํ** เรา) **อุปสมฺปชฺช** บรรลุแล้ว **จตุตฺถํ ฌานํ** ซึ่งฌานที่ ๔ **อทุกฺขํ** อันไม่มีทุกข์ **อสุขํ** อันไม่มีสุข **อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ** อันมีความบริสุทธิ์แห่งสติเพราะอุเบกขา **วิหาสึ** อยู่แล้ว".

วิชชา ๓
ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

[๑๒] “**จิตฺเต** เมื่อจิต **สมาหิเต** ตั้งมั่นแล้ว **ปริสุทฺเธ** บริสุทธิ์แล้ว **ปริโยทาเต** ผุดผ่องแล้ว **อนงฺคเณ** ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน **วิคตูปกฺกิเลเส** ปราศจากความเศร้าหมอง **มุทุภูเต** เป็นจิตมีสภาพอ่อน **กมฺมนิเย** ควรแก่การงาน **จิเต** ตั้งมั่น **อาเนญฺชปฺปตฺเต** ถึงความไม่หวั่นไหว **เอวํ** อย่างนี้, **โส** (**อหํ**) เรานั้น **อภินินฺนาเมสึ** ได้น้อมไปยิ่งแล้ว **จิตฺตํ** ซึ่งจิต **ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย** เพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ”.

“**โส** (**อหํ**) เรานั้น **อนุสฺสรามิ** ย่อมระลึกได้ **ปุพฺเพนิวาสํ** ซึ่งชาติในกาลก่อน **อเนกวิหิตํ** เป็นอเนก **เสยฺยถิทํ** ได้แก่ **เอกมฺปิ ชาตึ** ซึ่งชาติ ๑ บ้าง **เทฺวปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๒ บ้าง **ติสฺโสปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๓ บ้าง **จตสฺโสปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๔ บ้าง **ปญฺจปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๕ บ้าง **ทสปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๑๐ บ้าง **วีสมฺปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๒๐ บ้าง **ตึสมฺปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๓๐ บ้าง **จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๔๐ บ้าง **ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย** ซึ่งชาติทั้งหลาย ๕๐ บ้าง **ชาติสตมฺปิ** ซึ่ง ๑๐๐ แห่งชาติบ้าง **ชาติสหสฺสมฺปิ** ซึ่ง ๑,๐๐๐ แห่งชาติบ้าง **ชาติสตสหสฺสมฺปิ** ซึ่ง ๑๐,๐๐๐ แห่งชาติบ้าง **อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป** ซึ่งสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง **อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป** ซึ่งวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง **อเนเกปิ สํวฏฺฏ-วิวฏฺฏกปฺเป** ซึ่งสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง **อิติ** ว่า ‘**อมุตฺร** (**ชาติยํ**) ในชาตินั้น (**อหํ**) เรา **เอวํนาโม อาสึ** มีชื่ออย่างนั้น **เอวโคตฺโต** มีโคตรอย่างนั้น **เอววณฺโณ** มีวรรณะอย่างนั้น **เอวมาหาโร** มีอาหารอย่างนั้น **เอวสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที** มีปกติเสวยซึ่งทุกข์และสุขอย่างนั้น **เอวมายุ-ปริยนฺโต** มีกำหนดแห่งอายุอย่างนั้น, **โส** (**อหํ**) เรานั้น **จุโต** เคลื่อนแล้ว **ตโต** (**ชาติโต**) จากชาตินั้น **อุทปาทึ** ได้เกิดแล้ว **อมุตฺร** (**ชาติยํ**) ในชาตินั้น **ตตฺราปิ** (**ชาติยํ**) แม้ในชาตินั้น (**อหํ**) เรา **เอวํนาโม อาสึ** มีชื่ออย่างนั้น **เอวโคตฺโต** มีโคตรอย่างนั้น **เอววณฺโณ** มีวรรณะอย่างนั้น **เอวมาหาโร** มีอาหารอย่างนั้น **เอวสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที** มีปกติเสวยทุกข์และสุขอย่างนั้น **เอวมายุ-ปริยนฺโต** มีกำหนดซึ่งที่สุดรอบแห่งอายุอย่างนั้น, **โส** (**อหํ**) เรานั้น **จุโต** เคลื่อนแล้ว **ตโต** (**ชาติโต**) จากชาตินั้น **อุปฺปนฺโน** ได้เกิดขึ้นแล้ว **อิธ** (**ชาติยํ**) ในชาตินี้’ ดังนี้. (**อหํ**) เรา **อนุสฺสรามิ** ย่อมระลึกได้ **ปุพฺเพนิวาสํ** ซึ่งชาติในกาลก่อน **อเนกวิหิตํ** เป็นอเนก **สาการํ** อันเป็นไปพร้อมด้วยลักษณะ **สอุทฺเทสํ** อันเป็นไปพร้อมด้วยชีวประวัติ **อิติ** ด้วยประการฉะนี้”.

“**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **ปฐมา วิชฺชา** วิชชาที่ ๑ **เม** อันเรา **อธิคตา** บรรลุแล้ว **ปฐเม ยาเม** ในปฐมยาม **รตฺติยา** แห่งราตรี, **อวิชฺชา** อวิชชา **เม** อันเรา **วิหตา** กำจัดแล้ว, **วิชฺชา** วิชชา **อุปฺปนฺนา** เกิดขึ้นแล้ว, **ตโม** ความมืดมิด **เม** อันเรา **วิหโต** กำจัดได้แล้ว, **อาโลโก** แสงสว่าง **อุปฺปนฺโน** เกิดขึ้นแล้ว. (**อาโลโก** แสงสว่าง **อุปฺปนฺโน** เกิดขึ้นแล้ว **ปุคฺคลสฺส** แก่บุคคล) **อปฺปมตฺตสฺส** ผู้ไม่ประมาท **อาตาปิโน** ผู้มีความเพียร **ปหิตตฺตสฺส** ผู้มีตนอันส่งไปแล้ว **วิหรโต** ผู้อยู่ **ยถา** ฉันใด. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ** นี้ **ปฐมาภินิพฺภิทา อโหสิ** ได้เป็นการเจาะกระเปาะไข่คืออวิชชาครั้งที่ ๑ **เม** ของเรา (**อภินิพฺภิทา**) **อิว** เหมือนการเจาะออก **อณฺฑโกสมฺหา** จากกระเปาะไข่ **กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺส** ของลูกแห่งไก่ (**เอวํ** ฉันนั้น)”.

ทิพพจักขุญาณ หรือ จุตูปปาตญาณ

[๑๓] “**จิตฺเต** เมื่อจิต **สมาหิเต** ตั้งมั่นแล้ว **ปริสุทฺเธ** บริสุทธิ์แล้ว **ปริโยทาเต** ผุดผ่องแล้ว เป็นจิตมีสภาพอ่อน **อนงฺคเณ** ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน **วิคตูปกฺกิเลเส** ปราศจากความเศร้าหมอง **มุทุภูเต** เป็นจิตมีสภาพอ่อน **กมฺมนิเย** ควรแก่การงาน **ฐิเต** ตั้งมั่น **อาเนญฺชปฺปตฺเต** ถึงความไม่หวั่นไหว **เอวํ** อย่างนี้, **โส** (**อหํ**) เรานั้น **อภินินฺนาเมสึ** ได้น้อมไปยิ่งแล้ว **จิตฺตํ** ซึ่งจิต **จุตูปปาต-ญาณาย** เพื่อจุตูปปาตญาณ”.

“**โส** (**อหํ**) เรานั้น **ปสฺสามิ** ย่อมเห็น **สตฺเต** ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย **จวมาเน** ผู้ตายอยู่ **อุปฺปชฺช-มาเน** ผู้เกิดอยู่ **หีเน** ผู้ทราม **ปณีเต** ผู้ประณีต **สุวณฺเณ** ผู้มีผิวพรรณงาม **ทุพฺพณฺเณ** ผู้มีผิวพรรณทราม **ทิพฺเพน จกฺขุนา** ด้วยจักษุอันเป็นทิพย์ **วิสุทฺเธน** อันหมดจด **อติกฺกนฺตมานุสเกน** อันเกินจักษุของมนุษย์, (**อหํ**) เรา **ปชานามิ** ย่อมรู้ชัด **สตฺเต** ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย **สุคเต** ผู้ถึงซึ่งสุข **ทุคฺคเต** ผู้ถึงซึ่งทุกข์ **ยถากมฺมูปเค** ผู้เป็นไปตามกรรม **อิติ** ว่า ‘**อิเม วต โภนฺโต สตฺตา** สัตว์ทั้งหลายผู้เจริญเหล่านี้หนอ **สมนฺนาคตา** ผู้ประกอบพร้อมแล้ว **กายทุจฺจริเตน** ด้วยกายทุจริต **สมนฺนาคตา** ผู้ประกอบพร้อมแล้ว **วจีทุจฺจริเตน** ด้วยวจีทุจริต **สมนฺนาคตา** ผู้ประกอบพร้อมแล้ว **มโนทุจฺจริเตน** ด้วยมโนทุจริต **อุปวาทกา** ผู้กล่าวร้าย **อริยานํ** ซึ่งพระอริยะทั้งหลาย **มิจฺฉาทิฏฺฐิกา** ผู้มีความเห็นผิด **มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา** ผู้ชักชวนให้ผู้อื่นกระทำตามความเห็นผิด, **เต** (**สตฺตา**) สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น **ปรํ** เบื้องหลัง **เภทา** แต่การแตกทำลาย **กายสฺส** แห่งกาย **มรณา** แต่ความตาย **อุปปนฺนา** เข้าถึงแล้ว **อปายํ** ซึ่งอบาย **ทุคฺคตึ** ซึ่งทุคติ **วินิปาตํ** ซึ่งวินิบาต **นิรยํ** ซึ่งนรก”.

“**วา ปน** ก็หรือว่า **อิเม โภนฺโต สตฺตา** สัตว์ทั้งหลายผู้เจริญเหล่านี้ **สมนฺนาคตา** ผู้ประกอบพร้อมแล้ว **กายสุจริเตน** ด้วยกายสุจริต **สมนฺนาคตา** ผู้ประกอบพร้อมแล้ว **วจีสุจริเตน** ด้วยวจีสุจริต **สมนฺนาคตา** ผู้ประกอบพร้อมแล้ว **มโนสุจริเตน** ด้วยมโนสุจริต **อนุปวาทกา** ผู้ไม่กล่าวร้าย **อริยานํ** ซึ่งพระอริยะทั้งหลาย **สมฺมาทิฏฺฐิกา** ผู้มีความเห็นถูก **สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา** ผู้ชักชวนให้ผู้อื่นกระทำตามความเห็นถูก, **เต** (**สตฺตา**) สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น **ปรํ** เบื้องหลัง **เภทา** แต่การแตกทำลาย **กายสฺส** แห่งกาย **มรณา** แต่ความตาย **อุปปนฺนา** เข้าถึงแล้ว **สุคตึ สคฺคํ โลกํ** ซึ่งสุคติโลกสวรรค์” ดังนี้.

“(**อหํ**) เรา **ปสฺสามิ** ย่อมเห็น **สตฺเต** ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย **จวมาเน** ผู้ตายอยู่ **อุปปชฺชมาเน** ผู้เกิดอยู่ **หีเน** ผู้ทราม **ปณีเต** ผู้ประณีต **สุวณฺเณ** ผู้มีผิวพรรณงาม **ทุพฺพณฺเณ** ผู้มีผิวพรรณทราม **ทิพฺเพน จกฺขุนา** ด้วยจักษุอันเป็นทิพย์ **วิสุทฺเธน** อันหมดจด **อติกฺกนฺตมานุสเกน** อันเกินจักษุของมนุษย์, (**อหํ**) เรา **ปชานามิ** ย่อมรู้ชัด **สตฺเต** ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย **สุคเต** ผู้ถึงซึ่งสุข **ทุคฺคเต** ผู้ถึงซึ่งทุกข์ **ยถากมฺมูปเค** ผู้เป็นไปตามกรรม”.

“**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **ทุติยา วิชฺชา** วิชชาที่ ๒ **เม** อันเรา **อธิคตา** บรรลุแล้ว **มชฺฌิเม ยาเม** ในมัชฌิมยาม **รตฺติยา** แห่งราตรี, **อวิชฺชา** อวิชชา **เม** อันเรา **วิหตา** กำจัดแล้ว, **วิชฺชา** วิชชา **อุปฺปนฺนา** เกิดขึ้นแล้ว, **ตโม** ความมืดมิด **เม** อันเรา **วิหโต** กำจัดได้แล้ว, **อาโลโก** แสงสว่าง **อุปฺปนฺโน** เกิดขึ้นแล้ว. (**อาโลโก** แสงสว่าง **อุปฺปนฺโน** เกิดขึ้นแล้ว **ปุคฺคลสฺส** แก่บุคคล)

อปฺปมตฺตสฺส ผู้ไม่ประมาท **อาตาปิโน** ผู้มีความเพียร **ปหิตตฺตสฺส** ผู้มีตนส่งไปแล้ว **วิหรโต** ผู้อยู่ **ยถา** ฉันใด. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ** นี้ **ทุติยาภินิพฺภิทา อโหสิ** ได้เป็นการเจาะกระเปาะไข่คืออวิชชาครั้งที่ ๒ **เม** ของเรา (**อภินิพฺภิทา**) **อิว** เหมือนการเจาะออก **อณฺฑโกสมฺหา** จากกระเปาะไข่ **กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺส** ของลูกแห่งไก่ (**เอวํ** ฉันนั้น)".

อาสวักขยญาณ

[๑๔] "**จิตฺเต** เมื่อจิต **สมาหิเต** ตั้งมั่นแล้ว **ปริสุทฺเธ** บริสุทธิ์แล้ว **ปริโยทาเต** ผุดผ่องแล้ว **อนงฺคเณ** ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน **วิคตูปกฺกิเลเส** ปราศจากความเศร้าหมอง **มุทุภูเต** เป็นจิตมีสภาพอ่อน **กมฺมนิเย** ควรแก่การงาน **จิเต** ตั้งมั่น **อาเนญฺชปฺปตฺเต** ถึงความไม่หวั่นไหวแล้ว **เอวํ** อย่างนี้, **โส** (**อหํ**) เรานั้น **อภินินฺนาเมสึ** ได้น้อมไปยิ่งแล้ว **จิตฺตํ** ซึ่งจิต **อาสวานํ ขยญาณาย** เพื่ออาสวักขยญาณ".

"**โส** (**อหํ**) เรานั้น **ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง **อิติ** ว่า '**อิทํ ทุกฺขํ** นี้คือทุกข์', **ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง **อิติ** ว่า '**อยํ ทุกฺขสมุทโย** นี้คือเหตุแห่งทุกข์', **ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง **อิติ** ว่า '**อยํ ทุกฺขนิโรโธ** นี้คือความดับแห่งทุกข์', **ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง **อิติ** ว่า '**อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา** นี้คือทางเครื่องดำเนินสู่ความดับแห่งทุกข์'; **ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง **อิติ** ว่า '**อิเม อาสวา** เหล่านี้คืออาสวะ', **ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง **อิติ** ว่า '**อยํ อาสวสมุทโย** นี้คือเหตุแห่งอาสวะ', **ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง **อิติ** ว่า '**อยํ อาสวนิโรโธ** นี้คือความดับแห่งอาสวะ', **ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง **อิติ** ว่า '**อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา** นี้คือทางเครื่องดำเนินสู่ความดับแห่งอาสวะ'.

"**ตสฺส เม** เมื่อเรานั้น **เอวํ ชานโต** รู้อยู่อย่างนี้ **เอวํ ปสฺสโต** เห็นอยู่อย่างนี้ **จิตฺตํ** จิต **วิมุจฺจิตฺถ** หลุดพ้นแล้ว **กามาสวาปิ** แม้จากกามาสวะ, **จิตฺตํ** จิต **วิมุจฺจิตฺถ** หลุดพ้นแล้ว **ภวาสวาปิ** แม้จากภวาสวะ, **จิตฺตํ** จิต **วิมุจฺจิตฺถ** หลุดพ้นแล้ว **อวิชฺชาสวาปิ** แม้จากอวิชชาสวะ. (**จิตฺเต** เมื่อจิต) **วิมุตฺตสฺมึ** หลุดพ้นแล้ว **ญาณํ** ญาณอันรู้ **วิมุตฺตํ อิติ** ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' **อโหสิ** ได้มีแล้ว. (**อหํ**) เรา **อพฺภญฺญาสึ** ได้รู้ยิ่งแล้ว **อิติ** ว่า '**ชาติ** ชาติ **ขีณา** สิ้นแล้ว, **พฺรหฺมจริยํ** พรหมจรรย์ **วุสิตํ** อยู่จบแล้ว, **กรณียํ** กิจอันควรทำ (**เม** อันเรา) **กตํ** กระทำแล้ว, **อปรํ** (**กรณียํ**) กิจอันควรทำอื่นอีก **อิตฺถตฺตาย** เพื่อความเป็นอย่างนี้ **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี' ดังนี้.

"**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ โข ตติยา วิชฺชา** วิชชาที่ ๓ นี้แล **เม** อันเรา **อธิคตา** บรรลุแล้ว **ปจฺฉิเม ยาเม** ในปัจฉิมยาม **รตฺติยา** แห่งราตรี, **อวิชฺชา** อวิชชา **เม** อันเรา **วิหตา** กำจัดแล้ว, **วิชฺชา** วิชชา **อุปฺปนฺนา** เกิดขึ้นแล้ว, **ตโม** ความมืดมิด **เม** อันเรา **วิหโต** กำจัดได้แล้ว, **อาโลโก** แสงสว่าง **อุปฺปนฺโน** เกิดขึ้นแล้ว. (**อาโลโก** แสงสว่าง **อุปฺปนฺโน** เกิดขึ้นแล้ว **ปุคฺคลสฺส** แก่บุคคล) **อปฺปมตฺตสฺส** ผู้ไม่ประมาท **อาตาปิโน** ผู้มีความเพียร **ปหิตตฺตสฺส** ผู้มีตนส่งไปแล้ว **วิหรโต** ผู้อยู่ **ยถา** ฉันใด. **พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **อยํ** นี้ **ตติยาภินิพฺภิทา อโหสิ**

ได้เป็นการเจาะกระเปาะไข่คืออวิชชาครั้งที่ ๓ **เม** ของเรา (**อภินิพฺภิทา**) **อิว** เหมือนการเจาะออก **อณฺฑโกสมฺหา** จากกระเปาะไข่ **กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺส** ของลูกแห่งไก่ (**เอวํ** ฉันนั้น)" ดังนี้.

เวรัญชพราหมณ์แสดงตนเป็นอุบาสก

[๑๕] (**วจเน** เมื่อพระดำรัส **ภควตา** อันพระผู้มีพระภาค) **วุตฺเต** ตรัสแล้ว **เอวํ** อย่างนี้, **เวรญฺโช พฺราหฺมโณ** พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **อโวจ** ได้กราบทูลแล้ว **เอตํ** (**วจนํ**) ซึ่งคำนั่น **ภควนฺตํ** กะพระผู้มีพระภาค **อิติ** ว่า "**ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **เชฏฺโ** เป็นผู้เจริญที่สุด, **ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **เสฏฺโ** เป็นผู้ประเสริฐที่สุด, **โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ (**ภาสิตํ** พระภาษิต **เต** ของพระองค์) **อภิกฺกนฺตํ** ไพเราะที่สุด, **โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ (**ภาสิตํ** พระภาษิต **เต** ของพระองค์) **อภิกฺกนฺตํ** ไพเราะที่สุด, **โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ (**ปุคฺคโล** บุคคล) **อุกฺกุชฺเชยฺย** สามารถหงาย **นิกฺกุชฺชิตํ** (**ภาชนํ**) ซึ่งภาชนะที่คว่ำ **วา** หรือ **วา** หรือว่า **วิวเรยฺย** สามารถเปิด **ปฏิจฺฉนฺนํ** (**ภาชนํ**) ซึ่งภาชนะที่ปิด, (**ปคฺคโล** บุคคล) **อาจิกฺเขยฺย** สามารถบอก **มคฺคํ** ซึ่งหนทาง **มูฬฺหสฺส** แก่ผู้หลงทาง **วา** หรือ **วา** หรือว่า **ธาเรยฺย** สามารถตั้งไว้ **เตลปชฺโชตํ** ซึ่งประทีป (แสงสว่างแห่งน้ำมัน) (**เจตนาย**) ด้วยตั้งใจ **อิติ** ว่า '**จกฺขุมนฺโต** (**ปุคฺคลา**) บุคคลทั้งหลายผู้มีตาดี **ทกฺขนฺติ** จักมองเห็น' ดังนี้ **เสยฺยถาปิ** แม้ฉันใด. **ธมฺโม** พระธรรม **โภตา โคตเมน** อันพระโคดมผู้เจริญ **ปกาสิโต** ทรงประกาศแล้ว **อเนกปริยาเยน** โดยประการต่างๆ **เอวเมว** ฉันนั้นนั่นเทียว.

เอโส อหํ ข้าพระองค์นี้ **คจฺฉามิ** ย่อมถึง **ภวนฺตํ โคตมํ** ซึ่งพระโคดมผู้เจริญ **ธมฺมญฺจ** ซึ่งพระธรรมด้วย **ภิกฺขุสงฺฆญฺจ** ซึ่งหมู่แห่งภิกษุด้วย **สรณํ** ว่าเป็นสรณะ. **ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญผู้เจริญ **ธาเรตุ** โปรดทรงจำไว้ **มํ** ซึ่งข้าพระองค์ **อุปาสกํ** ว่าเป็นอุบาสก **คตํ** ผู้ถึงแล้ว **สรณํ** ซึ่งสรณะ **ปาณุเปตํ** ตลอดชีวิต **อชฺชตคฺเค** ในวันนี้เป็นต้นไป. **จ** อนึ่ง **ภวํ โคตโม** พระโคดมผู้เจริญ **อธิวาเสตุ** โปรดทรงรับ **วสฺสาวาสํ** ซึ่งการอยู่ตลอดพรรษา **เวรญฺชายํ** ในเมืองเวรัญชา **สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน** พร้อมด้วยหมู่แห่งภิกษุ" ดังนี้. **ภควา** พระผู้มีพระภาค **อธิวาเสสิ** ทรงรับแล้ว **ตุณฺหีภาเวน** โดยความเป็นผู้นิ่ง.

อถ โข ในขณะนั้นแล **เวรญฺโช พฺราหฺมโณ** พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **วิทิตฺวา** ทราบแล้ว **อธิวาสนํ** ซึ่งการรับ **ภควโต** ของพระผู้มีพระภาค **อุฏฺาย** ลุกขึ้นแล้ว **อาสนา** จากอาสนะ **อภิวาเทตฺวา** ไหว้แล้ว **ภควนฺตํ** ซึ่งพระผู้มีพระภาค **กตฺวา** กระทำแล้ว **ปทกฺขิณํ** ซึ่งการประทักษิณ **ปกฺกามิ** หลีกไปแล้ว.

เมืองเวรัญชาเกิดทุพภิกขภัย

[๑๖] **ปน** ก็ **เตน โข สมเยน** ในสมัยนั้นแล **เวรญฺชา** เมืองเวรัญชา **ทุพฺภิกฺขา โหติ** ย่อมเป็นเมืองมีภิกษาหาได้โดยยาก. (**นาครา**) ชาวเมืองทั้งหลาย **ทุวีหิตกา** มีความเป็นอยู่แร้นแค้น **เสตฏฺิกา** ล้มตายกระดูกขาวเกลื่อน **สลากาวุตฺตา** ดำรงชีพด้วยการจับสลาก. (**สมเณน**) **ปคฺคเหน**

อันสมณะผู้ถือบาตร **น สุกรา** ไม่ง่ายเลย (**ชีวิตํ**) **ยาเปตุ** เพื่อการยังชีวิตให้เป็นไป **อุญฺเฉน** ด้วยการแสวงหาภิกษา.

ปน ก็ **เตน โข สมเยน** ในสมัยนั้นแล **อุตฺตราปถกา อสฺสวาณิชา** พ่อค้าอาศัยม้าทั้งหลายชาวเมืองอุตราปถะ **ปญฺจมตฺเตหิ อสฺสสเตหิ** มี ๑๐๐ แห่งม้าทั้งหลาย ๕ เป็นประมาณ **อุปคตา โหนฺติ** ย่อมเป็นผู้เข้าถึงแล้ว **เวรญฺชํ** ซึ่งเมืองเวรัญชา **วสฺสาวาสํ** อันเป็นที่อยู่ตลอดฤดูฝน. **ปตฺถปตฺถปุลกํ** ข้าวแห้ง ๑ แล่งๆ **เตหิ** (**วาณิเชหิ**) อันพ่อค้าทั้งหลายเหล่านั้น **ปญฺญตฺตํ** เตรียมไว้แล้ว **ภิกฺขูนํ** แก่ภิกษุทั้งหลาย **อสฺสมณฺฑลิกาสุ** ที่คอกแห่งม้าทั้งหลาย **โหติ** มีอยู่.

ปุพฺพณฺหสมยํ ในเวลาเช้า **ภิกฺขู** ภิกษุทั้งหลาย **นิวาเสตฺวา** นุ่งสบงแล้ว **อาทาย** ถือเอาแล้ว **ปตฺตจีวรํ** ซึ่งบาตรและจีวร **ปวิสิตฺวา** เข้าไปแล้ว **เวรญฺชํ** สู่เมืองเวรัญชา **ปิณฺฑาย** เพื่อบิณฑบาต **อลภมานา** เมื่อไม่ได้ **ปิณฺฑํ** ซึ่งก้อนข้าว **จริตฺวา** เที่ยวไปแล้ว **ปิณฺฑาย** เพื่อบิณฑบาต **อสฺสมณฺฑลิกาสุ** ที่คอกแห่งม้าทั้งหลาย **อาหริตฺวา** นำมาแล้ว **ปตฺถปตฺถปุลกํ** ซึ่งข้าวแห้ง ๑ แล่งๆ **อารามํ** สู่อาราม **โกฏฺเฏตฺวา** ตำแล้ว **อุทุกฺขเล** ในครก **ปริภุญฺชนฺติ** ย่อมฉัน. **ปน** ส่วน **อายสฺมา อานนฺโท** พระอานนท์ผู้มีอายุ **ปิสิตฺวา** บดแล้ว **ปตฺถปุลกํ** ซึ่งข้าวแห้ง ๑ แล่ง **สิลายํ** ที่สิลา **อุปนาเมติ** ย่อมน้อมเข้าไปถวาย **ภควโต** แด่พระผู้มีพระภาค. **ภควา** พระผู้มีพระภาค **ปริภุญฺชติ** ย่อมเสวย **ตํ ปตฺถปุลกํ** ซึ่งข้าวแห้ง ๑ แล่งนั้น.

พระพุทธประเพณี

ภควา พระผู้มีพระภาค **อสฺโสสิ โข** ได้ทรงสดับแล้วแล **อุทุกฺขลสทฺทํ** ซึ่งเสียงแห่งครก. **ตถาคตา** พระตถาคตทั้งหลาย **ชานนฺตา** ทรงทราบอยู่ **ปุจฺฉนฺติ** ย่อมตรัสถาม **อปิ** ก็มี, **ชานนฺตา** ทรงทราบอยู่ **น ปุจฺฉนฺติ** ย่อมไม่ตรัสถาม **อปิ** ก็มี; **วิทิตฺวา** ทรงทราบแล้ว **กาลํ** ซึ่งกาล **ปุจฺฉนฺติ** ย่อมตรัสถาม **อปิ** ก็มี, **วิทิตฺวา** ทรงทราบแล้ว **กาลํ** ซึ่งกาล **น ปุจฺฉนฺติ** ย่อมไม่ตรัสถาม **อปิ** ก็มี. **ตถาคตา** พระตถาคตทั้งหลาย **ปุจฺฉนฺติ** ย่อมตรัสถาม **อตฺถสญฺหิตํ** (**กมฺมํ**) ซึ่งกรรมอันประกอบด้วยประโยชน์, **น ปุจฺฉนฺติ** ย่อมไม่ตรัสถาม **อนตฺถสญฺหิตํ** (**กมฺมํ**) ซึ่งกรรมอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์. **เสตุฆาโต** การกำจัดด้วยอริยมรรค **อนตฺถสญฺหิเต** (**กมฺเม**) ซึ่งกรรมทั้งหลายอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (**โหติ**) ย่อมมี **ตถาคตานํ** แก่พระตถาคตทั้งหลาย.

ภควนฺโต พระผู้มีพระภาคทั้งหลาย **พุทฺธา** ผู้ตรัสรู้แล้ว **ปฏิปุจฺฉนฺติ** ย่อมตรัสถาม **ภิกฺขู** ซึ่งภิกษุทั้งหลาย **ทฺวีหิ อากาเรหิ** ด้วยเหตุทั้งหลาย ๒ ประการ **อิติ** คือ "(**มยํ**) เราทั้งหลาย **เทเสสฺสาม** จักแสดง **ธมฺมํ** ซึ่งธรรม **วา** หรือ, **วา** หรือว่า **ปญฺญเปสฺสาม** จักบัญญัติ **สิกฺขาปทํ** ซึ่งสิกขาบท" ดังนี้.

อถ โข ครั้งนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค **อามนฺเตสิ** รับสั่งแล้ว **อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ** กะพระอานนท์ผู้มีอายุ **อิติ** ว่า "**อานนฺท** ดูก่อนอานนท์ **โส** (**สทฺโท**) เสียงนั้น **อุทุกฺขลสทฺโท โหติ** เป็นเสียงแห่งครก **กึ นุ โข** หรือหนอแล" ดังนี้. **อถ โข** ครั้งนั้นแล **อายสฺมา อานนฺโท** พระอานนท์ผู้มีอายุ **อาโรเจสิ** กราบทูลแล้ว **เอตํ อตฺถํ** ซึ่งเนื้อความนั้น **ภควโต** แด่พระผู้มีพระภาค. (**ภควา**

พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว) **อิติ** ว่า "**อานนฺท** ดูก่อนอานนท์ **สาธุ สาธุ** ดีละๆ, **อานนฺท** ดูก่อนอานนท์ (**ชยํ**) ชัยชนะ **ตุมฺเหหิ** อันเธอทั้งหลาย **สปฺปุริเสหิ** ผู้เป็นสัปบุรุษ **วิชิตํ** ชนะขาดแล้ว, **ชนตา** หมู่แห่งชน **ปจฺฉิมา** ผู้เกิดในกาลภายหลัง **อติมญฺญิสฺสติ** จักดูหมิ่น **สาลิมํโสทนํ** ซึ่งอาหาร คือข้าวสาลีอันคลุกด้วยเนื้อ" ดังนี้.

พระมหาโมคคัลลานะบรรลือสีหนาท

[๑๗] **อถ โข** ครั้งนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค (**วิหรติ**) ประทับอยู่ **เยน ฯเปฯ** ณ ที่ใด, **อายสฺมา โมคฺคลฺลาโน** พระมหาโมคคัลลานะผู้มีอายุ **อุปสงฺกมิ** เข้าไปเฝ้าแล้ว **เตน ฯเปฯ** ณ ที่นั้น. **อุปสงฺกมิตฺวา** ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว **อภิวาเทตฺวา** ถวายอภิวาทแล้ว **ภควนฺตํ** ซึ่งพระผู้มีพระภาค **นิสีทิ** นั่งแล้ว **เอกมนฺตํ** ณ ที่สมควร. **อายสฺมา โมคฺคลฺลาโน** พระมหาโมคคัลลานะผู้มีอายุ **นิสินฺโน** ผู้นั่งแล้ว **เอกมนฺตํ** ณ ที่สมควร **อโวจ** ได้กราบทูลแล้ว **เอตํ อตฺถํ** ซึ่งเนื้อความนั่น **ภควนฺตํ** กะพระผู้มีพระภาค **อิติ** ว่า "**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **เอตรหิ** บัดนี้ **เวรญฺชา** เมืองเวรัญชา **ทุพฺภิกฺขา โหติ** ย่อมเป็นเมืองมีภิกษาหาได้โดยยาก. (**นาครา**) ชาวเมืองทั้งหลาย **ทุวีหิตกา** มีความเป็นอยู่แร้นแค้น **เสตฏฺฐิกา** ล้มตายกระดูกขาวเกลื่อน **สลากาวุตฺตา** ดำรงชีพด้วยการจับสลาก. **ปคฺคเหน** (**สมเณน**) อันสมณะผู้ถือบาตร **น สุกรา** ไม่ง่ายเลย (**ชีวิตํ**) **ยาเปตุ** เพื่อการยังชีวิตให้เป็นไป **อุญฺเฉน** ด้วยการแสวงหาภิกษา. **ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **เหฏฺฐิมตลํ** พื้นอันเป็นเบื้องล่าง **อิมิสฺสา มหาปฐวิยา** แห่งแผ่นดินใหญ่นี้ **สมฺปนฺนํ** (**โหติ**) ย่อมมีความอุดมสมบูรณ์, **ขุทฺทมธุ** น้ำผึ้งหวี่ **อนีลกํ** อันไม่มีตัวอ่อน **โหติ** ย่อมเป็น **เสยฺยถาปิ** แม้ฉันใด, **อิทํ** (**เหฏฺฐิมตลํ** พื้นอันเป็นเบื้องล่าง) นี้ **อสฺสา มหาปฐวิยา** แห่งแผ่นดินใหญ่นี้ **เอวํ** ฉันนั้น. **ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **สาธุ** ขอพระบรมพุทธานุญาต **อหํ** ข้าพระองค์ **ปริวตฺเตยฺยํ** พึงพลิก **ปฐวึ** ซึ่งแผ่นดิน. **ภิกฺขู** ภิกษุทั้งหลาย **ปริภุญฺชิสฺสนฺติ** จักฉัน **ปปฺปฏโกฏฺ** ซึ่งง้วนแห่งดิน" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **ปุจฺฉิ** ตรัสถามแล้ว) **อิติ** ว่า "**โมคฺคลฺลาน** ดูก่อนโมคคัลลานะ **ปน** ก็ **ปาณา** สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย **ปฐวินิสฺสิตา** ผู้อาศัยอยู่ในแผ่นดิน **เย เต** เหล่าใด (**โหนฺติ**) มีอยู่, (**ตฺวํ** เธอ) **กริสฺสสิ** จักกระทำ **กถํ** อย่างไร **เต** (**ปาเณ**) กะสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น" ดังนี้.

(**อายสฺมา โมคฺคลฺลาโน** พระมหาโมคคัลลานะผู้มีอายุ **อาห** กราบทูลแล้ว) **อิติ** ว่า "**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **อหํ** ข้าพระองค์ **อภินิมฺมินิสฺสามิ** จักเนรมิต **เอกํ ปาณึ** ซึ่งฝ่ามือข้างหนึ่ง **เสยฺยถาปิ มหาปฐวึ** ให้เป็นเหมือนแผ่นดินใหญ่. **เย ปาณา** สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย **ปฐวินิสฺสิตา** ผู้อาศัยอยู่ในแผ่นดิน (**โหนฺติ**) มีอยู่, **อหํ** ข้าพระองค์ **สงฺกาเมสฺสามิ** จักให้ย้ายไปอยู่ **ตตฺถ ปาณิยํ** ในฝ่ามือนั้น, **อหํ** ข้าพระองค์ **ปริวตฺเตสฺสามิ** จักพลิก **ปฐวึ** ซึ่งแผ่นดิน **เอเกน หตฺเถน** ด้วยมือข้างหนึ่ง" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว) **อิติ** ว่า "**โมคฺคลฺลาน** ดูก่อนโมคคัลลานะ **อลํ** พอแล้ว, **ปริวตฺเตตุ** การพลิก **ปฐวึ** ซึ่งแผ่นดิน **มา รุจฺจิ** อย่าได้ชอบใจ **เต** แก่เธอ, **สตฺตา** สัตว์ทั้งหลาย **ปฏิลเภยฺยุ** จะพึงได้รับ **วิปลฺลาสํ** แม้ซึ่งความตื่นกลัว" ดังนี้.

(**อายสฺมา โมคฺคลฺลาโน** พระมหาโมคคัลลานะผู้มีอายุ **อาห** กราบทูลแล้ว) **อิติ** ว่า "**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **สาธุ** กราบทูลขอโอกาส **สพฺโพ ภิกฺขุสงฺโฆ** พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง **คจฺเฉยฺย** ควรไป **อุตฺตรกุรุ** สู่แคว้นอุตตรกุรุ **ปิณฺฑาย** เพื่อบิณฑบาต" ดังนี้.

[**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสถามแล้ว **อิติ** ว่า "**โมคฺคลฺลาน** ดูก่อนโมคคัลลานะ **ภิกฺขู** ภิกษุทั้งหลาย **อนิทฺธิมนฺโต** ผู้ไม่มีฤทธิ์ **โหนฺติ** มีอยู่, **ตฺวํ** เธอ **กริสฺสสิ** จักกระทำ **กถํ** อย่างไร **เต ภิกฺขู** กะภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น" ดังนี้.

อายสฺมา โมคฺคลฺลาโน พระมหาโมคคัลลานะผู้มีอายุ **อาห** กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า "**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **สพฺเพ ภิกฺขู** ภิกษุทั้งหลายทั้งปวง **คจฺฉิสฺสนฺติ** จักไปได้ **ยถา** โดยประการใด, **อหํ** ข้าพระองค์ **กริสฺสามิ** จักกระทำ **ตถา** โดยประการนั้น" ดังนี้]

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว) **อิติ** ว่า "**โมคฺคลฺลาน** ดูก่อนโมคคัลลานะ **อลํ** พอแล้ว, **คมนํ** การไป **อุตฺตรกุรุ** สู่แคว้นอุตตรกุรุ **ปิณฺฑาย** เพื่อบิณฑบาต **สพฺพสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส** ของหมู่แห่งภิกษุทั้งปวง **มา รุจฺจิ** อย่าได้ชอบใจ **เต** แก่เธอ" ดังนี้.

เหตุให้พรหมจรรย์ตั้งมั่นอยู่นานและไม่นาน

[๑๘] **อถ โข** ในสมัยนั้นแล **ปริวิตกฺโก** ความรำพึง **เจตโส** แห่งใจ **อุทปาทิ** ได้เกิดขึ้นแล้ว **อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส** แก่ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ **รโหคตสฺส** ผู้ไปแล้วในที่สงัด **ปฏิสลฺลีนสฺส** หลีกเร้นอยู่ **เอวํ** อย่างนี้ **อิติ** ว่า "**พฺรหฺมจริยํ** พระศาสนา **พุทฺธานํ ภควนฺตานํ** ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย **กตเมสานํ โข** เหล่าไหนแล **น จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันไม่ตั้งมั่นตลอดกาลนาน, **พฺรหฺมจริยํ** พระศาสนา **พุทฺธานํ ภควนฺตานํ** ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า **กตเมสานํ** เหล่าไหน **จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันตั้งมั่นตลอดกาลนาน" ดังนี้.

อถ โข ครั้งนั้นแล **สายนฺหสมยํ** ในเวลาเย็น **ภควา** พระผู้มีพระภาค (**วิหรติ**) ประทับอยู่ **เยน** (**ฐาเนน**) ณ ที่ใด, **อายสฺมา สาริปุตฺโต** ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ **วุฏฺฐิโต** ออกแล้ว **ปฏิสลฺลานา** จากที่หลีกเร้น **อุปสงฺกมิ** เข้าไปเฝ้าแล้ว **เตน** (**ฐาเนน**) ณ ที่นั้น. **อุปสงฺกมิตฺวา** ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว **อภิวาเทตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **นิสีทิ** นั่งแล้ว **เอกมนฺตํ** ณ ที่สมควร. **อายสฺมา สาริปุตฺโต** ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ **นิสินฺโน โข** ผู้นั่งแล้วแล **เอกมนฺตํ** ณ ที่สมควร **อโวจ** ได้กราบทูลแล้ว **เอตํ** (**วจนํ**) ซึ่งคำนั่น **ภควนฺตํ** กะพระผู้มีพระภาค **อิติ** ว่า "**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **อิธ** (**กาเล**) ในกาลนี้ **ปริวิตกฺโก** ความรำพึง **เจตโส** แห่งใจ **อุทปาทิ** ได้เกิดขึ้นแล้ว **มยฺหํ** แก่ข้าพระองค์ **รโหคตสฺส** ผู้ไปแล้วในที่สงัด **ปฏิสลฺลีนสฺส** หลีกเร้นอยู่ **เอวํ** อย่างนี้ **อิติ** ว่า 'พฺรหฺมจริยํ พระศาสนา **พุทฺธานํ ภควนฺตานํ** ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย **กตเมสานํ โข** เหล่าไหนแล **น จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันไม่ตั้งมั่นตลอดกาลนาน, **พฺรหฺมจริยํ** พระศาสนา **พุทฺธานํ ภควนฺตานํ** ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย **กตเมสานํ** เหล่าไหน **จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันตั้งมั่นตลอดกาลนาน' ดังนี้. **ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **พฺรหฺมจริยํ** พระศาสนา **พุทฺธานํ ภควนฺตานํ** ของพระผู้มี

พระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย **กตเมสานำ นุ โข** เหล่าไหนหนอแล **น จิรฏฺฐิติกำ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันไม่ตั้งมั่นตลอดกาลนาน, **พฺรหฺมจริยำ** พระศาสนา **พุทฺธานำ ภควนฺตานำ** ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย **กตเมสานำ** เหล่าไหน **จิรฏฺฐิติกำ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันตั้งมั่นตลอดกาลนาน" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว) **อิติ** ว่า "**สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **พฺรหฺมจริยำ** พระศาสนา **ภควโต จ วิปสฺสิสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสีด้วย **ภควโต จ สิขิสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขีด้วย **ภควโต จ เวสฺสภุสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภูด้วย **น จิรฏฺฐิติกำ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันไม่ตั้งมั่นตลอดกาลนาน, **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **พฺรหฺมจริยำ** พระศาสนา **ภควโต จ กกุสนฺธสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะด้วย **ภควโต จ โกณาคมนสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าโกณาคมนะด้วย **ภควโต จ กสฺสปสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะด้วย **จิรฏฺฐิติกำ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันตั้งมั่นตลอดกาลนาน" ดังนี้.

(**อายสฺมา สาริปุตฺโต** ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ **ปุจฺฉิ** กราบทูลถามแล้ว) **อิติ** ว่า "**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **โก นุ โข** อะไรหนอแล **เหตุ** เป็นเหตุ, **โก** อะไร **ปจฺจโย** เป็นปัจจัย. **เยน** (**เหตุนา**) เพราะเหตุใด **พฺรหฺมจริยำ** พระศาสนา **ภควโต จ วิปสฺสิสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสีด้วย **ภควโต จ สิขิสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขีด้วย **ภควโต จ เวสฺสภุสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภูด้วย **น จิรฏฺฐิติกำ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันไม่ตั้งมั่นตลอดกาลนาน" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว) **อิติ** ว่า "**สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **ภควา จ วิปสฺสี** พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสีด้วย **ภควา จ สิขี** พระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขีด้วย **ภควา จ เวสฺสภู** พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภูด้วย **กิลาสุโน อเหสุ** ทรงเป็นผู้ผ่อนคลายแล้ว **เทเสตุ** เพื่อแสดง **ธมฺมำ** ซึ่งพระธรรม **วิตฺถาเรน** โดยพิสดาร **สาวกานำ** แก่พระสาวกทั้งหลาย. **จ** อนึ่ง **สุตฺตำ** สุตตะ **เคยฺยำ** เคยยะ **เวยฺยากรณำ** เวยยากรณะ **คาถา** คาถา **อุทานำ** อุทานะ **อิติวุตฺตกำ** อิติวุตตกะ **ชาตกำ** ชาตกะ **อพฺภุตธมฺมำ** อัพภุตธัมมะ **เวทลฺลำ** และเวทัลละ **เนสำ** (**ภควนฺตานำ**) ของพระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น **อปฺปกำ** (**องฺคำ**) **อโหสิ** เป็นองค์อันมีจำนวนน้อย. **สิกฺขาปทำ** สิกขาบท (**เตหิ ภควนฺเตหิ** อันพระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น) **อปญฺญตฺตำ** ไม่ทรงบัญญัติไว้แล้ว. **ปาติโมกฺขำ** พระปาติโมกข์ (**เตหิ ภควนฺเตหิ** อันพระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น) **อนุทฺทิฏฺฐำ** ไม่ทรงแสดงไว้แล้ว **สาวกานำ** แก่สาวกทั้งหลาย.

อนฺตรธาเนน เมื่อความอันตรธานไป **เตสำ พุทฺธานำ ภควนฺตานำ** แห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น **อนฺตรธาเนน** เมื่อความอันตรธานไป **พุทฺธานุพุทฺธานำ สาวกานำ** แห่งพระสาวกทั้งหลายผู้ตรัสรู้ตามซึ่งพระพุทธเจ้า **เย เต ปจฺฉิมา สาวกา** พระสาวกทั้งหลายผู้บวชภายหลังเหล่าใด **นานานามา** ผู้มีชื่อต่างกัน **นานาโคตฺตา** มีโคตรต่างกัน **นานาชจฺจา** มีชาติต่างกัน **นานากุลา** มีตระกูลต่างกัน **ปพฺพชิตา** บวชแล้ว, **เต** (**สาวกา**) พระสาวกทั้งหลายเหล่านั้น **ตำ พฺรหฺมจริยำ** ยังพระศาสนานั้น **อนฺตรธาเปสุ** ให้อันตรธานไปแล้ว **ขิปฺปญฺเญว** โดยเร็วนั่นเทียว.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **เสยฺยถาปิ** เช่นกับ **นานาปุปฺผานิ** ดอกไม้นานาพันธุ์ทั้งหลาย (**ปุคฺคเลน**) อันบุคคล **นิกฺขิตฺตานิ** วางไว้แล้ว **ผลเก** บนแผ่นกระดาน **อสงฺคหิตานิ** อันไม่ได้ร้อยไว้แล้ว **สุตฺเตน** ด้วยเส้นด้าย, **วาโต** ลม **วิกิรติ** ย่อมพัด **วิธมติ** ย่อมเป่า **วิทฺธํเสติ** ย่อมทำให้กระจายไป **ตานิ** (**ปุปฺผานิ**) ซึ่งดอกไม้ทั้งหลายเหล่านั้น. **ตํ** นั่น **เหตุ** เพราะเหตุ **กิสฺส** แห่งอะไร. **ตํ** นั่น **อสงฺคหิตตฺตา** เพราะไม่ได้ร้อยไว้ **สุตฺเตน** ด้วยเส้นด้าย **ยถา** ฉันใด.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **เอวเมว โข** ฉันนั้นนั่นแล **อนฺตรธาเนน** เพราะความอันตรธานไป **เตสํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ** แห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น **อนฺตรธาเนน** เพราะความอันตรธานไป **พุทฺธานุพุทฺธานํ สาวกานํ** แห่งพระสาวกทั้งหลายผู้ตรัสรู้ตามซึ่งพระพุทธเจ้า **เย เต ปจฺฉิมา สาวกา** พระสาวกทั้งหลายผู้บวชภายหลังเหล่าใด **นานานามา** ผู้มีชื่อต่างกัน **นานาโคตฺตา** มีโคตรต่างกัน **นานาชจฺจา** มีชาติต่างกัน **นานากุลา** มีตระกูลต่างกัน **ปพฺพชิตา** บวชแล้ว, **เต** (**สาวกา**) พระสาวกทั้งหลายเหล่านั้น **ตํ พฺรหฺมจริยํ** ยังพระศาสนานั้น **อนฺตรธาเปสุ** ให้อันตรธานไปแล้ว **ขิปฺปญฺเญว** โดยเร็วนั่นเทียว.

จ อนึ่ง **เต ภควนฺโต** พระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น **อกิลาสุโน อเหสุ** ทรงเป็นผู้ไม่ผ่อนคลายแล้ว **ปริจฺจ** กำหนดแล้ว **เจโต** ซึ่งจิต **เจตสา** ด้วยจิต **โอวทิตุ** เพื่อสั่งสอน **สาวเก** ซึ่งสาวกทั้งหลาย. **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **ภูตปุพฺพํ** เรื่องเคยมีมาแล้ว **เวสฺสภู ภควา** พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภู **อรหํ** ทรงเป็นพระอรหันต์ **สมฺมาสมฺพุทฺโธ** ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ **ปริจฺจ** กำหนดแล้ว **เจโต** ซึ่งจิต **เจตสา** ด้วยจิต **โอวทติ** ย่อมโอวาท **อนุสาสติ** ย่อมพร่ำสอน **สหสฺสํ ภิกฺขุสงฺฆํ** ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ ๑ พัน **วนสณฺเฑ** ในชัฏแห่งป่า **ภีสนเก** อันน่าสะพรึงกลัว **อญฺญตรสฺมึ** แห่งหนึ่ง **อิติ** ว่า '(**ตุมฺเห**) เธอทั้งหลาย **เอวํ วิตกฺเกถ** พึงพิจารณาอย่างนี้, **มา เอวํ วิตกฺกยิตฺถ** อย่าพิจารณาอย่างนั้น, **เอวํ มนสิกโรถ** พึงกระทำไว้ในใจอย่างนี้, **มา เอวํ มนสิ อกตฺถ** อย่ากระทำไว้ในใจอย่างนั้น, **อิทํ ปชหถ** พึงละซึ่งสิ่งนี้, **อิทํ อุปสมฺปชฺช** เข้าถึงแล้วซึ่งสิ่งนี้ **วิหรถ** พึงอยู่' ดังนี้

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **อถ โข** ครั้งนั้นแล **จิตฺตานิ** จิตทั้งหลาย **ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส** ของพันแห่งภิกษุนั้น **เวสฺสภุนา ภควตา** อันพระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภู **อรหตา** ผู้ทรงเป็นพระอรหันต์ **สมฺมาสมฺพุทฺเธน** ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ **เอวํ โอวทิยมานานํ** โอวาทอยู่อย่างนี้ **เอวํ อนุสาสิยมานานํ** พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ **วิมุจฺจึสุ** หลุดพ้นแล้ว **อาสเวหิ** จากอาสวะทั้งหลาย **อนุปาทาย** เพราะความยึดมั่นแล้ว.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **อิทํ** (**ภีสนํ**) ความน่ากลัวนี้ **ตตฺร สุ ภีสนกสฺส วนสณฺฑสฺส** แห่งชัฏแห่งป่าอันน่าสะพรึงกลัวนั้นแล **โหติ** มีอยู่ **ภีสนกตสฺมึ** เพราะกรรมอันบุคคลกระทำให้น่ากลัว. **โย โกจิ อวีตราโค** (**ภิกฺขุ**) ภิกษุผู้ไม่ปราศจากราคะทุกรูป **ปวิสติ** เข้าไปอยู่ **ตํ วนสณฺฑํ** สู่ชัฏแห่งป่านั้น, **โลมานิ** ขนทั้งหลาย **หํสนฺติ** ย่อมลุก **เยภุยฺเยน** โดยมาก.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **อยํ โข** นี้แล **เหตุ** เป็นเหตุ, **อยํ** นี้ **ปจฺจโย** เป็นปัจจัย, **เยน** (**เหตุนา**) เพราะเหตุใด **พฺรหฺมจริยํ** พระศาสนา **ภควโต จ วิปสฺสิสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสี

ด้วย **ภควโต จ สิขิสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขีด้วย **ภควโต จ เวสฺสภุสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภูด้วย **น จิรฏฺฐิติกำ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันไม่ตั้งมั่นตลอดกาลนาน" ดังนี้.

[๒๐] (**อายสฺมา สาริปุตฺโต** ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ **ปุจฺฉิ** กราบทูลถามแล้ว) **อิติ** ว่า "**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **โก นุ โข** อะไรหนอแล **เหตุ** เป็นเหตุ, **โก** อะไร **ปจฺจโย** เป็นปัจจัย. **เยน** (**เหตุนา**) เพราะเหตุใด **พฺรหฺมจริยำ** พระศาสนา **ภควโต จ กกุสนฺธสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะด้วย **ภควโต จ โกณาคมนสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าโกณาคมนะด้วย **ภควโต จ กสฺสปสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะด้วย **จิรฏฺฐิติกำ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันตั้งมั่นตลอดกาลนานแล้ว" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว) **อิติ** ว่า "**สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **ภควา จ กกุสนฺโธ** พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะด้วย **ภควา จ โกณาคมโน** พระผู้มีพระภาคพระนามว่าโกณาคมนะด้วย **ภควา จ กสฺสโป** พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะด้วย **อกิลาสุโน อเหสุ** ไม่ทรงเป็นผู้ผ่อนคลาย **เทเสตุ** เพื่อแสดง **ธมฺมำ** ซึ่งพระธรรม **วิตฺถาเรน** โดยพิสดาร **สาวกานำ** แก่พระสาวกทั้งหลาย. **จ** อนึ่ง **สุตฺตำ** สุตตะ **เคยฺยำ** เคยยะ **เวยฺยากรณำ** เวยยากรณะ **คาถา** คาถา **อุทานำ** อุทานะ **อิติวุตฺตกำ** อิติวุตตกะ **ชาตกำ** ชาตกะ **อพฺภุตธมฺมำ** อัพภุตธัมมะ **เวทลฺลำ** และเวทัลละ **เนสำ** (**ภควนฺตานำ**) ของพระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น **พหุำ** (**องฺคำ**) **อโหสิ** เป็นองค์อันมีจำนวนมาก. **สิกฺขาปทำ** สิกขาบท (**เตหิ ภควนฺเตหิ** อันพระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น) **ปญฺญตฺตำ** ทรงบัญญัติไว้แล้ว. **ปาติโมกฺขำ** พระปาติโมกข์ (**เตหิ ภควนฺเตหิ** อันพระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น) **นุทฺทิฏฺฐำ** ทรงแสดงไว้แล้ว **สาวกานำ** แก่สาวกทั้งหลาย.

อนฺตรธาเนน เมื่อความอันตรธานไป **เตสำ พุทฺธานำ ภควนฺตานำ** แห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น **อนฺตรธาเนน** เมื่อความอันตรธานไป **พุทฺธานุพุทฺธานำ สาวกานำ** แห่งพระสาวกทั้งหลายผู้ตรัสรู้ตามซึ่งพระพุทธเจ้า **เย เต ปจฺฉิมา สาวกา** พระสาวกทั้งหลายผู้บวชภายหลังเหล่าใด **นานานามา** ผู้มีชื่อต่างกัน **นานาโคตฺตา** มีโคตรต่างกัน **นานาชจฺจา** มีชาติต่างกัน **นานากุลา** มีตระกูลต่างกัน **ปพฺพชิตา** บวชแล้ว, **เต** (**สาวกา**) พระสาวกทั้งหลายเหล่านั้น **ตำ พฺรหฺมจริยำ** ยังพระศาสนานั้น **ฐเปสุ** ให้ตั้งมั่นแล้ว **จิรำ ทีฆำ อทฺธานำ** ตลอดกาลอันยาวนาน.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **เสยฺยถาปิ** เช่นกับ **นานาปุปฺผานิ** ดอกไม้นานาพันธุ์ทั้งหลาย (**ปุคฺคเลน**) อันบุคคล **นิกฺขิตฺตานิ** วางไว้แล้ว **ผลเก** บนแผ่นกระดาน **สุสงฺคหิตานิ** อันร้อยไว้ดีแล้ว **สุตฺเตน** ด้วยเส้นด้าย, **วาโต** ลม **น วิกิรติ** ย่อมพัดไม่ได้ **น วิธมติ** ย่อมเป่าไม่ได้ **น วิทฺธำเสติ** ย่อมทำให้กระจายไปไม่ได้ **ตานิ** (**ปุปฺผานิ**) ซึ่งดอกไม้ทั้งหลายเหล่านั้น. **ตำ** นั่น **เหตุ** เพราะเหตุ **กิสฺส** แห่งอะไร. **ตำ** นั่น **สุสงฺคหิตตฺตา** เพราะร้อยไว้ดีแล้ว **สุตฺเตน** ด้วยเส้นด้าย **ยถา** ฉันใด.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **เอวเมว โข** ฉันนั้นนั่นแล **อนฺตรธาเนน** เมื่อความอันตรธานไป **เตสำ พุทฺธานำ ภควนฺตานำ** แห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น **อนฺตรธาเนน** เมื่อความอันตรธานไป **พุทฺธานุพุทฺธานำ สาวกานำ** แห่งพระสาวกทั้งหลายผู้ตรัสรู้ตามซึ่งพระพุทธเจ้า **เย เต**

ปจฺฉิมา สาวกา พระสาวกทั้งหลายผู้บวชภายหลังเหล่าใด **นานานามา** ผู้มีชื่อต่างกัน **นานาโคตฺตา** มีโคตรต่างกัน **นานาชจฺจา** มีชาติต่างกัน **นานากุลา** มีตระกูลต่างกัน **ปพฺพชิตา** บวชแล้ว, **เต** (**สาวกา**) พระสาวกทั้งหลายเหล่านั้น **ตํ พฺรหฺมจริยํ** ยังพระศาสนานั้น **ฐเปสุ** ให้ตั้งมั่นแล้ว **จิรํ ทีฆมทฺธานํ** ตลอดกาลอันยาวนาน.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **อยํ โข** นี้แล **เหตุ** เป็นเหตุ, **อยํ** นี้ **ปจฺจโย** เป็นปัจจัย, **เยน** (**เหตุนา**) เพราะเหตุใด **พฺรหฺมจริยํ** พระศาสนา **ภควโต จ กกุสนฺธสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะด้วย **ภควโต จ โกณาคมนสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าโกณาคมนะด้วย **ภควโต จ กสฺสปสฺส** ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะด้วย **จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ** เป็นพระศาสนาอันตั้งมั่นตลอดกาลนานแล้ว" ดังนี้.

ทรงปรารภเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบท

[๒๑] **อถ โข** ครั้งนั้นแล **อายสฺมา สาริปุตฺโต** ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ **อุฏฺฐาย** ลุกขึ้นแล้ว **อาสนา** จากอาสนะ **กริตฺวา** กระทำแล้ว **อุตฺตราสงฺคํ** ซึ่งผ้าจีวรอุตตราสงค์ **เอกํสํ** เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง, **ภควา** พระผู้มีพระภาค (**วิหรติ**) ประทับอยู่ **เยน ฯาเนน** ณ ที่ใด, **ปณาเมตฺวา** พนมแล้ว **อญฺชลึ** ซึ่งมือ **เตน ฯาเนน** ณ ที่นั้น **อโวจ** ได้กราบทูลแล้ว **เอตํ** (**วจนํ**) ซึ่งคำนั่น **ภควนฺตํ** กะพระผู้มีพระภาค **อิติ** ว่า "**ภควา** ข้าแต่พระผู้มีพระภาค **กาโล** เวลา **เอตสฺส** (**สิกฺขาปทปญฺญาปนสฺส**) แห่งการบัญญัติซึ่งสิกขาบท (**สมฺปตฺโต**) ถึงพร้อมแล้ว, **สุคต** ข้าแต่พระสุคต **กาโล** เวลา **เอตสฺส** (**สิกฺขาปทปญฺญาปนสฺส**) แห่งการบัญญัติซึ่งสิกขาบท (**สมฺปตฺโต**) ถึงพร้อมแล้ว, **ภควา** พระผู้มีพระภาค **ปญฺญเปยฺย** พึงทรงบัญญัติ **ยํ สิกฺขาปทํ** ซึ่งสิกขาบทใด **อุทฺทิเสยฺย** พึงทรงยกขึ้นแสดง **ปาติโมกฺขํ** ซึ่งพระปาติโมกข์ **สาวกานํ** แก่สาวกทั้งหลาย, **อิทํ พฺรหฺมจริยํ** พระศาสนานี้ **จิรฏฺฐิติกํ อสฺส** สามารถตั้งมั่น **อทฺธนิยํ** ตลอดกาลอันยาวนาน **ยถา** โดยประการใด, (**ภควา** พระผู้มีพระภาค **ปญฺญเปยฺย** พึงทรงบัญญัติ **สิกฺขาปทํ** ซึ่งสิกขาบทใด **อุทฺทิเสยฺย** พึงทรงยกขึ้นแสดง **ปาติโมกฺขํ** ซึ่งพระปาติโมกข์ **สาวกานํ** แก่สาวกทั้งหลาย **ตถา** โดยประการนั้น)" ดังนี้.

(**ภควา** พระผู้มีพระภาค **อาห** ตรัสแล้ว) **อิติ** ว่า "**สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **ตฺวํ** เธอ **อาคเมหิ** จงรอก่อน, **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **ตฺวํ** เธอ **อาคเมหิ** จงรอก่อน, **ตถาคโต** ตถาคต **ชานิสฺสติ** จักรู้ **กาลํ** ซึ่งกาล **ตตฺถ** (**สิกฺขาปทปญฺญาปเน**) ในการบัญญัติซึ่งสิกขาบทนั้น. **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **สตฺถา** พระศาสดาทั้งหลาย **น ปญฺญเปติ** จะไม่บัญญัติ **สิกฺขาปทํ** ซึ่งสิกขาบท **น อุทฺทิสฺสติ** จะไม่ยกขึ้นแสดง **ปาติโมกฺขํ** ซึ่งพระปาติโมกข์ **สาวกานํ** แก่สาวกทั้งหลาย **ตาว** ก่อน. **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลาย (ความประพฤติเสื่อมเสีย) สักอย่างหนึ่ง **น ปาตุภวนฺติ** ยังไม่ปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้ **ยาว** เพียงใด, **จ** อนึ่ง **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลาย (ความประพฤติเสียหาย) สักอย่างหนึ่ง **ปาตุภวนฺติ** จะปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้ **ยโต โข** แต่กาลใดแล, **อถ** ในกาลนั้น **สตฺถา** พระศาสดาทั้งหลาย **ปญฺญเปติ**

จะบัญญัติ **สิกฺขาปทำ** ซึ่งสิกขาบท **อุทฺทิสฺสติ** จะยกขึ้นแสดง **ปาติโมกฺขำ** ซึ่งปาติโมกข์ **สาวกานำ** แก่สาวกทั้งหลาย **ปฏิฆาตาย** เพื่อขจัด **เตสำเยว อาสวฏฺฐานียานำ ธมฺมานำ** ซึ่งอาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายเหล่านั้นนั่นเทียว.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายสักอย่างหนึ่ง **น ปาตุภวนฺติ** ยังไม่ปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้ **ตาว** ก่อน, **สงฺโฆ** สงฆ์ **ปตฺโต** ผู้ถึงแล้ว **รตฺตญฺญุมหตฺตำ** ซึ่งความเป็นผู้ใหญ่เพราะความเป็นผู้บวชนาน **น โหติ** ย่อมไม่มี **ยาว** เพียงใด, **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **สงฺโฆ** สงฆ์ **ปตฺโต** ผู้ถึงแล้ว **รตฺตญฺญุมหตฺตำ** ซึ่งความเป็นผู้ใหญ่เพราะความเป็นผู้บวชนาน **โหติ** ย่อมมี **ยโต โข** แต่กาลใดแล, **อถ** ในกาลนั้น **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายสักอย่างหนึ่ง **ปาตุภวนฺติ** จะปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้, **อถ** ในกาลนั้น **สตฺถา** พระศาสดา **ปญฺญเปติ** จะบัญญัติ **สิกฺขาปทำ** ซึ่งสิกขาบท **อุทฺทิสฺสติ** จะยกขึ้นแสดง **ปาติโมกฺขำ** ซึ่งปาติโมกข์ **สาวกานำ** แก่สาวกทั้งหลาย **ปฏิฆาตาย** เพื่อขจัด **เตสำเยว อาสวฏฺฐานียานำ ธมฺมานำ** ซึ่งอาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายเหล่านั้นนั่นเทียว.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายสักอย่างหนึ่ง **น ปาตุภวนฺติ** ยังไม่ปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้ **ตาว** ก่อน, **สงฺโฆ** สงฆ์ **ปตฺโต** ผู้ถึงแล้ว **เวปุลฺลมหตฺตำ** ซึ่งความเป็นผู้ใหญ่เพราะความแพร่หลาย **น โหติ** ย่อมไม่มี **ยาว** เพียงใด, **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **สงฺโฆ** สงฆ์ **ปตฺโต** ผู้ถึงแล้ว **เวปุลฺลมหตฺตำ** ซึ่งความเป็นผู้ใหญ่เพราะความแพร่หลาย **โหติ** ย่อมมี **ยโต โข** แต่กาลใดแล, **อถ** ในกาลนั้น **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายสักอย่างหนึ่ง **ปาตุภวนฺติ** จะปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้, **อถ** ในกาลนั้น **สตฺถา** พระศาสดา **ปญฺญเปติ** จะบัญญัติ **สิกฺขาปทำ** ซึ่งสิกขาบท **อุทฺทิสฺสติ** จะยกขึ้นแสดง **ปาติโมกฺขำ** ซึ่งปาติโมกข์ **สาวกานำ** แก่สาวกทั้งหลาย **ปฏิฆาตาย** เพื่อขจัด **เตสำเยว อาสวฏฺฐานียานำ ธมฺมานำ** ซึ่งอาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายเหล่านั้นนั่นเทียว.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายสักอย่างหนึ่ง **น ปาตุภวนฺติ** ยังไม่ปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้ **ตาว** ก่อน, **สงฺโฆ** สงฆ์ **ปตฺโต** ผู้ถึงแล้ว **ลาภคฺคมหตฺตำ** ซึ่งความเป็นผู้ใหญ่เพราะมีลาภสักการะมาก **น โหติ** ย่อมไม่มี **ยาว** เพียงใด, **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **สงฺโฆ** สงฆ์ **ปตฺโต** ผู้ถึงแล้ว **ลาภคฺคมหตฺตำ** ซึ่งความเป็นผู้ใหญ่เพราะมีลาภสักการะมาก **โหติ** ย่อมมี **ยโต โข** แต่กาลใดแล, **อถ** ในกาลนั้น **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายสักอย่างหนึ่ง **ปาตุภวนฺติ** จะปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้, **อถ** ในกาลนั้น **สตฺถา** พระศาสดา **ปญฺญเปติ** จะบัญญัติ **สิกฺขาปทำ** ซึ่งสิกขาบท **อุทฺทิสฺสติ** จะยกขึ้นแสดง **ปาติโมกฺขำ** ซึ่งปาติโมกข์ **สาวกานำ** แก่สาวกทั้งหลาย **ปฏิฆาตาย** เพื่อขจัด **เตสำเยว อาสวฏฺฐานียานำ ธมฺมานำ** ซึ่งอาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายเหล่านั้นนั่นเทียว.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายสักอย่างหนึ่ง **น ปาตุภวนฺติ** ยังไม่ปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้ **ตาว** ก่อน, **สงฺโฆ** สงฆ์ **ปตฺโต** ผู้ถึงแล้ว **พาหุสจฺจมหตฺตํ** ซึ่งความเป็นผู้ใหญ่เพราะได้ศึกษามามาก **น โหติ** ย่อมไม่มี **ยาว** เพียงใด, **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **สงฺโฆ** สงฆ์ **ปตฺโต** ผู้ถึงแล้ว **พาหุสจฺจมหตฺตํ** ซึ่งความเป็นผู้ใหญ่เพราะได้ศึกษามามาก **โหติ** ย่อมมี **ยโต โข** แต่กาลใดแล, **อถ** ในกาลนั้น **เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา** อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายสักอย่างหนึ่ง **ปาตุภวนฺติ** จะปรากฏขึ้น **สงฺเฆ** ในสงฆ์ **อิธ** (**ธมฺมวินเย**) ในธรรมวินัยนี้, **อถ** ในกาลนั้น **สตฺถา** พระศาสดา **ปญฺญเปติ** จะบัญญัติ **สิกฺขาปทํ** ซึ่งสิกขาบท **อุทฺทิสฺสติ** จะยกขึ้นแสดง **ปาติโมกฺขํ** ซึ่งปาติโมกข์ **สาวกานํ** แก่สาวกทั้งหลาย **ปฏิฆาตาย** เพื่อขจัด **เตสํเยว อาสวฏฺฐานียานํ ธมฺมานํ** ซึ่งอาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายเหล่านั้นนั่นเทียว.

สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร **ภิกฺขุสงฺโฆ** หมู่แห่งภิกษุ **นิรพฺพุโท** (**โหติ**) เป็นผู้ไร้มลทิน **อปคต-กาฬโก** ปราศจากสิ่งมัวหมอง **สุทฺโธ** บริสุทธิ์ **ปริโยทาโต** สะอาดหมดจด **ปติฏฺฐิโต** ดำรงอยู่แล้ว **สาเร** ในธรรมอันเป็นสาระ. **สาริปุตฺต** ดูก่อนสารีบุตร **หิ** แท้จริง **โย ภิกฺขุ** ภิกษุรูปใด **ปจฺฉิมโก** ผู้บวชภายหลัง, **โส ภิกฺขุ** ภิกษุรูปนั้น **โสตาปนฺโน** (**โหติ**) เป็นพระโสดาบัน **อวินิปาตธมฺโม** ผู้ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา **นิยโต** ผู้มีความแน่นอน **สมฺโพธิปรายโณ** เป็นผู้จะได้สัมโพธิในวันข้างหน้า" ดังนี้.

เสด็จนิเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์

[๒๒] **อถ โข** ครั้งนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค **อามนฺเตสิ** รับสั่งแล้ว **อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ** กะท่านพระอานนท์ผู้มีอายุ **อิติ** ว่า "**อานนฺท** ดูก่อนอานนท์ **ปน** ก็ (**ตถาคตา**) ตถาคตทั้งหลาย **เยหิ** (**ชเนหิ**) อันชนทั้งหลายนิมนต์แล้ว **วสฺสํ วสนฺติ** ย่อมอยู่จำพรรษา, **อนปโลเกตฺวา** ยังไม่ได้บอกลา **น ปกฺกมนฺติ** ย่อมไม่หลีกไป **ชนปทจาริกํ** สู่ที่จารึกในชนบท. **เอตํ** (**วตฺตํ**) ข้อประพฤตินั่น **อาจิณฺณํ โข** เป็นประเพณี **ตถาคตานํ** ของพระตถาคตทั้งหลาย. **อานนฺท** ดูก่อนอานนท์ (**มยํ**) เราทั้งหลาย **อายาม** จงมาเถิด, (**มยํ**) เราทั้งหลาย **อปโลเกสฺสาม** จักบอกลา **เวรญฺชํ พฺราหฺมณึ** ซึ่งพราหมณ์ชื่อเวรัญชะ" ดังนี้. **อายสฺมา อานนฺโท** ท่านพระอานนท์ผู้มีอายุ **ปจฺจสฺโสสิ โข** ตอบรับแล้วแล **ภควโต** (**วจนํ**) ซึ่งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค **อิติ** ว่า "**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **เอวํ** พระพุทธเจ้าข้า" ดังนี้.

อถ โข ครั้งนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค **นิวาเสตฺวา** ทรงนุ่งสบงแล้ว **อาทาย** ทรงถือแล้ว **ปตฺตจีวรํ** ซึ่งบาตรและจีวร **อายสฺมตา อานนฺเทน ปจฺฉาสมเณน** มีท่านพระอานนท์ผู้มีอายุเป็นปัจฉาสมณะ, **นิเวสนํ** นิเวศน์ **เวรญฺชสฺส พฺราหฺมณสฺส** ของพราหมณ์ชื่อเวรัญชะ (**ติฏฺฐติ**) ย่อมตั้งอยู่ **เยน** (**ฐาเนน**) ณ ที่ใด, **อุปสงฺกมิ** เสด็จเข้าไปเฝ้าแล้ว **เตน** (**ฐาเนน**) ณ ที่นั้น. **อุปสงฺกมิตฺวา** ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว **นิสีทิ** ประทับนั่งแล้ว **ปญฺญตฺเต อาสเน** บนอาสนะอันเขาปูลาดไว้แล้ว.

อถ โข ครั้งนั้นแล **เวรญฺโช พฺราหฺมโณ** พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ, **ภควา** พระผู้มีพระภาค

(**วิหรติ**) ประทับอยู่ **เยน** (**ฐาเนน**) ณ ที่ใด, **อุปสงฺกมิ** เข้าไปเฝ้าแล้ว **เตน** (**ฐาเนน**) ณ ที่นั้น. **อุปสงฺกมิตฺวา** ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว **อภิวาเทตฺวา** ไหว้แล้ว **ภควนฺตํ** ซึ่งพระผู้มีพระภาค **นิสีทิ** นั่งแล้ว **เอกมนฺตํ** ณ ที่สมควร. **ภควา** พระผู้มีพระภาค **อโวจ** ได้ตรัสแล้ว **เอตํ** (**วจนํ**) ซึ่งพระดำรัสนั่น **นิสินฺนํ โข เวรญฺชํ พฺราหฺมณํ** กะพราหมณ์ชื่อเวรัญชะผู้นั่งแล้วแล **เอกมนฺตํ** ณ ที่สมควร **อิติ** ว่า "**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ **มยํ** เราทั้งหลาย **ตยา นิมนฺติตา อมฺห** เป็นผู้อันท่านนิมนต์แล้ว **วสฺสํวุฏฺฐา** ออกพรรษาแล้ว, **อปโลเกม** จะบอกลา **ตํ** ซึ่งท่าน, **มยํ** เราทั้งหลาย **อิจฺฉาม** ย่อมปรารถนา **ปกฺกมิตุ** เพื่อหลีกไป **ชนปทจาริกํ** สู่ที่จาริกในชนบท" ดังนี้.

(**เวรญฺโช พฺราหฺมโณ** พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **อาห** กราบทูลแล้ว) **อิติ** ว่า "**โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ **สจฺจํ** จริง (**ตุมฺเห**) ท่านทั้งหลาย **นิมนฺติตา อตฺถ ตยา** เป็นผู้อันข้าพเจ้านิมนต์แล้ว **วสฺสํวุฏฺฐา** ออกพรรษาแล้ว, **โย เทยฺยธมฺโม** ไทยธรรมใด (**อตฺถิ**) มีอยู่ **อปิ จ** แม้ก็จริง, **โส** ไทยธรรมนั้น (**มยา**) อันข้าพเจ้า **น ทินฺโน** ยังไม่ได้ถวาย, **จ** อนึ่ง **ตํ โข** (**วตฺถุ**) วัตถุนั้นแล **โน อสนฺตํ** ไม่ใช่ไม่มีอยู่, **อทาตุกมฺยตา** ความปรารถนาเพื่อจะไม่ถวาย **โนปิ** (**โหติ**) ย่อมไม่มี, **เอตฺถ** (**วสฺเส**) ในพรรษานี้ (**ตุมฺเห**) ท่านทั้งหลาย **ลพฺภา** พึงได้รับ **ตํ** ซึ่งไทยธรรมนั้น **กุโต** แต่ที่ไหนเล่า, **ฆราวาสา** ชาวบ้านทั้งหลาย **พหุกิจฺจา** (**โหนฺติ**) เป็นผู้มีกิจมาก **พหุกรณียา** มีการงานอันควรทำมาก. **โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญผู้เจริญ (**ตฺวํ**) พระองค์ **ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ** พร้อมด้วยหมู่แห่งภิกษุ **อธิวาเสตุ** โปรดรับ **ภตฺตํ** ซึ่งภัตร **สฺวาตนาย** เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้" ดังนี้. **ภควา** พระผู้มีพระภาค **อธิวาเสสิ** ทรงรับแล้ว **ตุณฺหีภาเวน** โดยความเป็นผู้นิ่ง.

อถ โข ครั้งนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค **เวรญฺชํ พฺราหฺมณํ** ยังพราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **สนฺทสฺเสตฺวา** ให้เห็นชัดแล้ว **สมาทเปตฺวา** ให้สมาทานปฏิบัติแล้ว **สมุตฺเตเชตฺวา** ให้อาจหาญแกล้วกล้าแล้ว **สมฺปหํเสตฺวา** ให้ร่าเริงเบิกบานแล้ว **ธมฺมิยา กถาย** ด้วยกถาอันประกอบด้วยธรรม **อุฏฺฐาย** ลุกขึ้นแล้ว **อาสนา** จากอาสนะ **ปกฺกามิ** เสด็จหลีกไปแล้ว.

อถ โข ครั้งนั้นแล **เวรญฺโช พฺราหฺมโณ** พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **อจฺจเยน** ในกาลล่วงไป **ตสฺสา รตฺติยา** แห่งราตรีนั้น **ปฏิยาทาเปตฺวา** ให้จัดแจงแล้ว **ขาทนียํ โภชนียํ** ซึ่งขาทนียะอันควรขบเคี้ยวและโภชนียะอันควรฉัน **ปณีตํ** อันประณีต **สเก นิเวสเน** ในนิเวศน์อันเป็นของตน **อาโรจาเปสิ** ให้กราบทูลแล้ว **กาลํ** ซึ่งกาลอันสมควร **ภควโต** แด่พระผู้มีพระภาค **อิติ** ว่า "**โภ โคตม** ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ **กาโล** กาลอันควร (**สมฺปตฺโต**) ถึงพร้อมแล้ว, **ภตฺตํ** ภัตตาหาร **นิฏฺฐิตํ** เสร็จแล้ว" ดังนี้.

เสวยพระกระยาหารในเรือนของเวรัญชพราหมณ์

[๒๓] **อถ โข** ครั้งนั้นแล **ปุพฺพณฺหสมยํ** ในเวลาเช้าตรู่ (ในสมัยอันเป็นเบื้องต้นแห่งวัน) **ภควา** พระผู้มีพระภาค **นิวาเสตฺวา** ทรงนุ่งแล้ว **อาทาย** ทรงถือเอาแล้ว **ปตฺตจีวรํ** ซึ่งบาตรและจีวร, **นิเวสนํ** นิเวศน์ **เวรญฺชสฺส พฺราหฺมณสฺส** ของพราหมณ์ชื่อเวรัญชะ (**ติฏฺฐติ**) ย่อมตั้งอยู่ **เยน** (**ฐาเนน**) ณ ที่ใด, **อุปสงฺกมิ** เสด็จเข้าไปแล้ว **เตน** (**ฐาเนน**) ณ ที่นั้น. **อุปสงฺกมิตฺวา** ครั้นเข้าไปแล้ว **นิสีทิ** ประทับ

นั่งแล้ว **ปญฺญตฺเต อาสเน** บนอาสนะอันเขาปูลาดไว้แล้ว **ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ** กับด้วยหมู่แห่งภิกษุ.

อถ โข ครั้งนั้นแล **เวรญฺโช พฺราหฺมโณ** พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **ภิกฺขุสงฺฆํ** ยังหมู่แห่งภิกษุ **พุทฺธปฺปมุขํ** ผู้มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน **สนฺตปฺเปตฺวา** ให้อิ่มหนำแล้ว **สมฺปวาเรตฺวา** ให้ห้ามแล้ว **ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน** ด้วยขาทนียะและโภชนียะอันประณีต **สหตฺถา** ด้วยมือของตน **ภควนฺตํ** ยังพระผู้มีพระภาค **ภุตฺตาวึ** ผู้เสวยเสร็จแล้ว **โอนีตปตฺตปาณึ** ผู้มีพระหัตถ์อันถอนออกจากบาตรแล้ว **อจฺฉาเทสิ** ให้ทรงยินดีแล้ว **ติจีวเรน** ด้วยผ้าไตรจีวร. **จ** และ **เอกเมกํ ภิกฺขุ** ยังภิกษุรูปหนึ่งๆ **อจฺฉาเทสิ** ให้ยินดีแล้ว **เอกเมเกน ทุสฺสยุเคน** ด้วยคู่แห่งผืนผ้าคู่หนึ่งๆ.

อถ โข ครั้งนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค **เวรญฺชํ พฺราหฺมณํ** ยังพราหมณ์ชื่อเวรัญชะ **สนฺทสฺเสตฺวา** ให้เห็นชัดแล้ว **สมาทเปตฺวา** ให้สมาทานปฏิบัติแล้ว **สมุตฺเตเชตฺวา** ให้อาจหาญแกล้วกล้าแล้ว **สมฺปหํเสตฺวา** ให้ร่าเริงเบิกบานแล้ว **ธมฺมิยา กถาย** ด้วยกถาอันประกอบด้วยธรรม **อุฏฺฐาย** ลุกขึ้นแล้ว **อาสนา** จากอาสนะ **ปกฺกามิ** เสด็จหลีกไปแล้ว.

อถ โข ครั้งนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค **วิหริตฺวา** ประทับอยู่แล้ว **เวรญฺชายํ** ในเขตเมืองเวรัญชา **ยถาภิรนฺตํ** ตามอัธยาศัยแล้ว **อนุปคมฺม** เสด็จไปแล้วโดยลำดับ **โสเรยฺยํ** สู่เมืองโสเรยยะ **สงฺกสฺสํ** สู่เมืองสังกัสสะ **กณฺณกุชฺชํ** สู่เมืองกัณณกุชชะ, **ปยาคปติฏฺฐานํ** ท่าน้ำชื่อปยาคะ (**ติฏฺฐติ**) ย่อมตั้งอยู่ **เยน ฯาเนน** ณ ที่ใด, **อุปสงฺกมิ** เสด็จมุ่งไปแล้ว **เตน ฯาเนน** ณ ที่นั้น. **อุปสงฺกมิตฺวา** ครั้นเสด็จไปแล้ว **อุตฺตริตฺวา** เสด็จข้ามแล้ว **คงฺคํ นทึ** ซึ่งแม่น้ำชื่อว่าคงคา **ปยาคปติฏฺฐาเน** ที่ท่าน้ำชื่อปยาคะ, **พาราณสี** เมืองพาราณสี (**ติฏฺฐติ**) ย่อมตั้งอยู่ **เยน ฯาเนน** ณ ที่ใด, **อวสริ** เสด็จไปแล้ว **ตํ** (**พาราณสึ**) สู่เมืองพาราณสีนั้น.

อถ โข ครั้งนั้นแล **ภควา** พระผู้มีพระภาค **วิหริตฺวา** ประทับอยู่แล้ว **พาราณสิยํ** ในเมืองพาราณสี **ยถาภิรนฺตํ** ตามอัธยาศัยแล้ว, **เวสาลี** เมืองเวสาลี (**ติฏฺฐติ**) ย่อมตั้งอยู่ **เยน** (**มคฺเคน**) โดยหนทางใด, **ปกฺกามิ** เสด็จหลีกไปแล้ว **จาริกํ** สู่ทางจาริก **เตน** โดยหนทางนั้น.

ภควา พระผู้มีพระภาค **จรมาโน** เสด็จไปอยู่ **จาริกํ** สู่ที่จาริก **อนุปุพฺเพน** โดยลำดับ, **เวสาลี** เมืองเวสาลี (**ติฏฺฐติ**) ย่อมตั้งอยู่ **เยน** (**มคฺเคน**) โดยหนทางใด, **อวสริ** เสด็จไปแล้ว **ตํ** (**เวสาลึ**) สู่เมืองเวสาลีนั้น. **สุทํ** ทราบมาว่า **ภควา** พระผู้มีพระภาค **วิหรติ** ประทับอยู่ **กูฏาคารสาลายํ** ณ กูฏาคารศาลา **มหาวเน** ในป่ามหาวัน **ตตฺร เวสาลิยํ** ในเขตเมืองเวสาลีนั้น **อิติ** ด้วยประการฉะนี้.

เวรญฺชภาณวาโร ตอนว่าด้วยเวรัญชกัณฑ์ **นิฏฺฐิโต** จบแล้ว.

เวรัญชกัณฑ์ ปทานุกรม

สรวรรค

อกิริยं วทามิ ย่อมสอนไม่ให้กระทำ
อกิริยวาโท เป็นผู้กล่าวสอนไม่ให้ทำ
อกิริยวาโท โหติ เป็นผู้กล่าวสอนไม่ให้ทำ
อกิลาสุโน อเหสุं ทรงเป็นผู้ไม่ผ่อนคลายแล้ว
อกุสเลหิ ธมฺเมหิ จากธรรมทั้งหลายอันเป็นอกุศล
อจฺจเยน ในกาลล่วงไป
อจฺฉาเทสิ ให้ทรงยินดีแล้ว
อจฺฉาเทสิ ให้ยินดีแล้ว
อชฺชตคฺเค ในวันนี้เป็นต้นไป
อชฺฌตฺตं สมฺปสาทนं อันมีความผ่องใสภายใน
อญฺชลึ ซึ่งมือ
อญฺญตรสฺมึ แห่งหนึ่ง
อฏฺฐ วา ๘ ฟองบ้าง
อณฺฑโกสं ซึ่งเปลือกแห่งไข่
อณฺฑโกสมฺหา จากกระเปาะไข่
อณฺฑภูตาย ผู้เกิดในฟองไข่
อณฺฑานิ ไข่ทั้งหลาย
อติกฺกนฺตมานุสเกน อันเกินจักษุของมนุษย์
อติมญฺญิสฺสติ จักดูหมิ่น
อตฺถงฺคมา เพราะความดับไป
อตฺถสญฺหิตं กมฺมं ซึ่งกรรมอันประกอบด้วยประโยชน์
อตฺถิ มีอยู่
อตฺถิ โข มีอยู่แล
อถ ในกาลนั้น
อถ โข ครั้งนั้นแล
อทาตุกมฺยตา ความปรารถนาเพื่อจะไม่ถวาย
อทุกฺขं อันไม่มีทุกข์
อทฺธคเต ผู้ล่วงกาล
อทฺธนิยं ตลอดกาลอันยาวนาน
อธิคตา บรรลุแล้ว
อธิวาสนं ซึ่งการรับ
อธิวาเสตุ โปรดทรงรับ
อธิวาเสสิ ทรงรับแล้ว
อนงฺคเณ ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน
อนตฺถสญฺหิตं กมฺมं ซึ่งกรรมอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์
อนตฺถสญฺหิเต กมฺเม ซึ่งกรรมทั้งหลายอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์
อนปโลเกตฺวา ยังไม่ได้บอกลา
อนภาวกตา อันกระทำให้ไม่มีอีก
อนิทฺธิมนฺโต ผู้ไม่มีฤทธิ์
อนีลกं อันไม่มีตัวอ่อน
อนุตฺตรं อันยอดเยี่ยม
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ ผู้เป็นสารถีฝึกบุคคลที่ควรฝึกได้ไม่มีใครยิ่งกว่า
อนุทฺทิฏฺฐं ไม่ทรงแสดงไว้แล้ว
อนุปคมฺม เสด็จไปแล้วโดยลำดับ
อนุปวาทกา ผู้ไม่กล่าวร้าย
อนุปาทาย คลายความยึดมั่นแล้ว
อนุปุพฺเพน โดยลำดับ
อนุสาสติ ย่อมพรำสอน
อนุสฺสรามิ ย่อมระลึกได้
อนฺตรธาเนน เมื่อความอันตรธานไป
อนฺตรธาเปสุ ให้อันตรธานไปแล้ว
อเนกปริยาเยน โดยประการต่างๆ
อเนกวิหิตं เป็นอเนก
อเนกวิหิตานं อันมีประการต่างๆ
อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป ซึ่งวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง
อเนเกปิ สำวฏฺฏกปฺเป ซึ่งสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง
อเนเกปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป ซึ่งสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง
อปคตกาฬโก ปราศจากสิ่งมัวหมอง
อปคพฺโภ เป็นผู้ปราศจากครรภ์, เป็นผู้มีครรภ์ไปปราศแล้ว
อปญฺญตฺตं ไม่ทรงบัญญัติไว้แล้ว
อปรํ กรณียं กิจอันควรทำ อื่นอีก
อปโลเกม จะบอกลา
อปโลเกสฺสาม จักบอกลา
อปายं ซึ่งอบาย
อปิ ก็มี
อปิ จ แม้ก็จริง
อปฺปกं องฺคं อโหสิ เป็นองค์อันมีจำนวนน้อย
อปฺปมตฺตสฺส ผู้ไม่ประมาท
อพฺภุคฺคโต ได้ฟุ้งไปแล้ว
อพฺภุตธมฺมं อัพภุตธัมมะ
อพฺภญฺญาสึ ได้รู้ยิ่งแล้ว
อภิกฺกนฺตึ ไพเราะที่สุด
อภินิมฺมินิสฺสามิ จักเนรมิต
อภินินฺนาเมสึ ได้น้อมไปยิ่งแล้ว
อภินิพฺภิชฺเชยฺย พึงเกิดออกมา
อภินิพฺภิทา อิว เหมือนการเจาะออก
อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว
อภิวาเทตฺวา ถวายอภิวาทแล้ว
อภิวาเทตฺวา ไหว้แล้ว
อภิวาเหยฺย พึงไหว้
อภิวาเหยฺยุं สมควรไหว้
อภิสมฺพุทฺโธ โหมิ เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว
อมุตฺร ชาติยं ในชาตินั้น
อยं นี้
อยं โข นี้แล
อยं โข ตติยา วิชฺชา วิชชาที่ ๓ นี้แล
อยเหตุ โข ปริยาโย เหตุนี้แล
อยं ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา นี้คือทางเครื่องดำเนินสู่ความดับแห่งทุกข์
อยं ทุกฺขนิโรโธ นี้คือความดับแห่งทุกข์
อยं ทุกฺขสมุทโย นี้คือเหตุแห่งทุกข์
อยं อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา นี้คือทางเครื่องดำเนินสู่ความดับแห่งอาสวะ
อยं อาสวนิโรโธ นี้คือความดับแห่งอาสวะ
อยं อาสวสมุทโย นี้คือเหตุแห่งอาสวะ
อรสรูโป เป็นผู้ไม่มีรส
อรหं ทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส
อรหं ทรงเป็นพระอรหันต์
อรหตึ ซึ่งพระอรหันต์
อรหตา ผู้ทรงเป็นพระอรหันต์
อริยา พระอริยะทั้งหลาย
อริยานึ ซึ่งพระอริยะทั้งหลาย
อลं พอแล้ว
อลภมานา เมื่อไม่ได้
อวสริ เสด็จไปแล้ว
อวิจารึ ไม่มีวิจาร
อวิชฺชณฺฑโกสं ซึ่งเปลือกแห่งไข่คือวิชชา
อวิชฺชาคตาย ผู้เป็นอยู่ในกระเปาะไข่คือวิชชา
อวิชฺชาสวาปิ แม้จากอวิชชาสวะ
อวิตกฺกึ ไม่มีวิตก
อวินิปาตธมฺโม ผู้ไม่ตกต่ำ
อวิหตา กำจัดแล้ว
อวิชฺชา อวิชชา
อโวจ ได้กราบทูลแล้ว
อโวจ ได้ตรัสแล้ว
อสงฺคหิตตฺตา เพราะไม่ได้ร้อยไว้
อสงฺคหิตานิ อันไม่ได้ร้อยไว้แล้ว
อสมฺมุฏฺฐา อันไม่หลงลืม
อสลฺลีนं อันไม่ย่อหย่อน
อสารทุโธ ไม่กระสับกระส่าย
อสุขं อันไม่มีสุข
อสฺสมณฺฑลิกาสุ ที่คอกแห่งม้าทั้งหลาย
อสฺสา มหาปฐวิยา แห่งแผ่นดินใหญ่นี้

อสฺสุ พึงเป็น
อสฺโสสิ โข ได้ทรงสดับแล้วแล
อสฺโสสิ โข ได้สดับแล้วแล
อหำ ข้าพระองค์
อหำ เรา
อโหสิ ได้มีแล้ว
อาคเมหิ จงรอก่อน
อาจิกฺขนฺติ ย่อมเรียก
อาจิกฺเขยฺย สามารถบอก
อาจิณฺณำ โข เป็นประเพณี
อาตาปิโน ผู้มีความเพียร
อาทาย ทรงถือแล้ว
อาทิกลฺยาณำ อันไพเราะในเบื้องต้น
อานนฺท ดูก่อนอานนท์
อาเนญฺชปฺปตฺเต ถึงความไม่หวั่นไหวแล้ว
อามนฺเตสิ รับสั่งแล้ว
อายตึ คพฺภเสยฺยา การอยู่ในครรภ์อีก
อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา มีสภาพเกิดขึ้นไม่ได้อีก
อายสฺมตา อานนฺเทน ปจฺฉาสมเณน มีท่านพระอานนท์ผู้มีอายุเป็นปัจฉาสมณะ
อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ของท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ
อายสฺมนฺตำ อานนฺทำ กะท่านพระอานนท์ผู้มีอายุ
อายสฺมา โมคฺคลฺลาโน พระมหาโมคคัลลานะผู้มีอายุ
อายสฺมา สาริปุตฺโต ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ
อายสฺมา อานนฺโท ท่านพระอานนท์ผู้มีอายุ
อายาม จงมาเถิด
อารทฺธำ โข ปรารภแล้วแล
อารามำ สู่อาราม
อาโรจาเปสิ ให้กราบทูลแล้ว
อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว
อาโลโก แสงสว่าง
อาสนา จากอาสนะ
อาสเนน ด้วยอาสนะ
อาสวานำ ขยญาณาย เพื่ออาสวักขยญาณ
อาสเวหิ จากอาสวะทั้งหลาย
อาห กราบทูลแล้ว
อาห ตรัสแล้ว
อาหริตฺวา นำมาแล้ว
อิจฺฉาม ย่อมปรารถนา
อิติ คือ
อิติ ด้วยประการฉะนี้
อิติ ว่า
อิติปิ แม้เพราะเหตุนี้
อิติวุตฺตกำ อิติวุตตกะ
อิตฺถตฺตาย เพื่อความเป็นอย่างนี้
อิทำ (**ภึสนำ**) ความน่ากลัวนี้
อิทำ ทุกฺขนฺ นี้คือทุกข์'
อิทำ ปชหถ พึงละซึ่งสิ่งนี้
อิทำ พฺรหฺมจริยำ พระศาสนานี้
อิทำ เหฏฺฐิมตลำ พื้นเบื้องล่าง นี้
อิทำ อุปสมฺปชฺช เข้าถึงแล้วซึ่งสิ่งนี้
อิธ กาเล ในกาลนี้
อิธ ชาติยำ ในชาตินี้' ดังนี้
อิธ ธมฺมวินเย ในธรรมวินัยนี้
อิมำ โลกำ ซึ่งโลกนี้
อิมิสฺสา มหาปฐวิยา แห่งแผ่นดินใหญ่นี้
อิเม โภนฺโต สตฺตา สัตว์ทั้งหลายผู้เจริญเหล่านี้
อิเม วต โภนฺโต สตฺตา สัตว์ทั้งหลายผู้เจริญ
เหล่านี้หนอ
อิเม อาสวา เหล่านี้คืออาสวะ
อุกฺกุชฺเชยฺย สามารถหงาย
อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อันถูกกระทำให้เหมือนตาลมีรากอันถูกถอนขึ้นแล้ว เป็นที่ว่างเปล่า
อุจฺเฉทำ วทามิ ย่อมสอนให้ทำลาย
อุจฺเฉทวาโท เป็นผู้กล่าวสอนให้ทำลาย
อุจฺเฉทวาโท โหติ เป็นผู้กล่าวสอนให้ทำลาย
อุฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว
อุตฺตรกุรุำ สู่แคว้นอุตตรกุรุ
อุตฺตราปถกา อสฺสวาณิชา พ่อค้าอาศัยม้าทั้งหลายชาวเมืองอุตราปถะ
อุตฺตราสงฺคำ ซึ่งผ้าจีวรอุตตราสงค์
อุตฺตริตฺวา เสด็จข้ามแล้ว
อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว
อุทปาทึ ได้เกิดแล้ว
อุทานำ อุทานะ
อุทุกฺขลสทฺทำ ซึ่งเสียงแห่งครก
อุทุกฺขลสทฺโท โหติ เป็นเสียงแห่งครก
อุทุกฺขเล ในครก
อุทฺทิสฺสติ จะไม่ยกขึ้นแสดง
อุทฺทิเสยฺย พึงทรงยกขึ้นแสดง
อุปคตา โหนฺติ ย่อมเป็นผู้เข้าถึงแล้ว
อุปฏฺฐิตา เข้าไปตั้งไว้แล้ว
อุปนาเมติ ย่อมน้อมเข้าไปถวาย
อุปปชฺชมาเน ผู้เกิดอยู่
อุปปนฺนา เข้าถึงแล้ว
อุปวาทกา ผู้กล่าวร้าย
อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปสงฺกมิ เสด็จมุ่งไปแล้ว
อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเข้าไปแล้ว
อุปสงฺกมิตฺวา ครั้นเสด็จไปแล้ว
อุปสมฺปชฺช บรรลุแล้ว
อุปาสกำ ว่าเป็นอุบาสก
อุปฺปชฺชมาเน ผู้เกิดอยู่
อุปฺปนฺนา เกิดขึ้นแล้ว
อุปฺปนฺโน ได้เกิดขึ้นแล้ว
อุเปกฺขโก มีอุเบกขา
อุเปกฺขโก โหติ เป็นผู้มีอุเบกขา
อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อันมีความบริสุทธิ์แห่งสติเพราะอุเบกขา
อุญฺเฉน ด้วยการแสวงหาภิกษา
เอกำ ปาณึ ซึ่งฝ่ามือข้างหนึ่ง
เอกคฺคำ เป็นจิตอันเลิศในอารมณ์เดียว
เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา อาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลาย, ความประพฤติเสื่อมเสียสักอย่างหนึ่ง
เอกมนฺตำ ณ ที่สมควร
เอกมฺปิ ชาตึ ซึ่งชาติ ๑ บ้าง
เอกเมกำ ภิกฺขุำ ยังภิกษุรูปหนึ่งๆ
เอกเมเกน ทุสฺสยุเคน ด้วยคู่แห่งผืนผ้าคู่หนึ่งๆ
เอกำสำ เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง
เอเกน หตฺเถน ด้วยมือข้างหนึ่ง
เอโกทิภาวำ มีสภาพความเป็นเอกผุดขึ้น
เอโกว อหำ เราผู้เดียวเท่านั้น
เอตำ วจนำ คำนั่น
เอตำ วตฺตำ ข้อประพฤตินั่น
เอตำ อตฺถำ ซึ่งเนื้อความนั้น
เอตรหิ บัดนี้
เอตสฺส สิกฺขาปทปญฺญตฺตสฺส แห่งการบัญญัติซึ่งสิกขาบท
เอตฺถ วสฺเส ในพรรษานี้
เอวำ ฉันนั้น
เอวำ ชานโต รู้อยู่อย่างนี้
เอวำ ปสฺสโต เห็นอยู่อย่างนี้
เอวำ พระพุทธเจ้าข้า
เอวำ มนสิกโรถ พึงกระทำไว้ในใจอย่างนี้
เอวำ วิตกฺเกถ พึงพิจารณาอย่างนี้
เอวำ อนุสาสิยมานานำ พร่ำสอนอยู่อย่างนี้
เอวำ อย่างนี้
เอวำ โอวทิยมานานำ โอวาทอยู่อย่างนี้
เอว์โคตฺโต มีโคตรอย่างนั้น
เอว์โคตฺโต มีโคตรอย่างนั้น
เอวำนาโม อาสึ มีชื่ออย่างนั้น
เอวมายุปริยนฺโต มีกำหนดซึ่งที่สุดรอบแห่งอายุอย่างนั้น

เอวมาหาโร มีอาหารอย่างนั้น
เอวเมว ฉันนั้นนั่นเทียว
เอวเมว โข ฉันนั้นนั่นแล
เอวัวณฺโณ มีวรรณะอย่างนั้น
เอวัวณฺโณ มีวรรณะอย่างนั้น
เอวัสุขทุกฺขปฺปฏิสังเวที มีปกติเสวยซึ่งทุกข์และสุขอย่างนั้น
เอโส ปริยาโย เหตุนั่น
เอโส อหัง ข้าพระองค์นี้
โอนีตปตฺตปาณี ผู้มีพระหัตถ์อันถอนออกจากบาตรแล้ว
โอวทติ ย่อมโอวาท
โอวทิตุ เพื่อสั่งสอน

กวรรค

กณฺณกุชฺชํ สู่เมืองกัณณกุชชะ
กตํ กระทำแล้ว
กตเมสานำ พระองค์ไหน
กตเมสานำ โข พระองค์ไหนแล
กตเมสานำ นุ โข พระองค์ไหนหนอแล
กตฺวา กระทำแล้ว
กถัง ยังถ้อยคำ
กนิฏฺโฐ วา หรือตัวน้อยที่สุด
กมฺมนิเย ควรแก่การงาน
กรณียำ กิจอันควรทำ
กริตฺวา กระทำแล้ว
กริสฺสสิ จักกระทำ
กริสฺสามิ จักกระทำ
กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท กิตติศัพท์อันงาม
กามาสวาปิ แม้จากกามาสวะ
กาเมหิ จากกามทั้งหลาย
กายทุจฺจริตำ ซึ่งกายทุจริต
กายทุจฺจริตสฺส ซึ่งกายทุจริต
กายทุจฺจริเตน ซึ่งกายทุจริต
กายทุจฺจริเตน ด้วยกายทุจริต
กายสุจริเตน ด้วยกายสุจริต
กายสฺส แห่งกาย
กาเยน ด้วยนามกาย
กาโย กาย
กาลำ ซึ่งกาล
กาลำ ซึ่งกาลอันสมควร
กาโล กาลอันควร
กาโล เวลา
กินฺติ อย่างอะไร
กิลาสุโน อเหสุ ทรงเป็นผู้ผ่อนคลาย
กิสฺส แห่งอะไร
กึ นุ โข หรือหนอแล
กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺส ของลูกแห่งไก่
กุกฺกุฏิยา ของแม่ไก่
กุกฺกุฏิยา สมฺมา ปริภาวิตานิ เป็นไข่อันแม่ไก่ฟักดียิ่งแล้ว
กุกฺกุฏิยา สมฺมา ปริเสทิตานิ เป็นไข่อันแม่ไก่ปกดียิ่งแล้ว
กุกฺกุฏิยา สมฺมา อธิสยิตานิ เป็นไข่อันแม่ไก่กกดียิ่งแล้ว
กุโต แต่ที่ไหนเล่า
กูฏาคารสาลายำ ณ กูฏาคารศาลา
เกวลปริปุณฺณำ อันบริบูรณ์สิ้นเชิง
โก อะไร
โก นุ โข อะไรหนอแล
โกฏฺเฏตฺวา ตำแล้ว
ขลุ ทราบมาว่า
ขาทนียำ โภชนียำ ซึ่งขาทนียะอันควรขบเคี้ยวและโภชนียะอันควรฉัน
ขิปฺปญฺเญว โดยเร็วนั่นเทียว
ขีณา สิ้นแล้ว
ขุทฺทมธุ น้ำผึ้งหวี่
คงฺคำ นทึ ซึ่งแม่น้ำชื่อว่าคงคา
คจฺฉามิ ย่อมถึง
คจฺฉิสฺสนฺติ จักไปได้
คจฺเฉยฺย ควรไป
คตำ ผู้ถึงแล้ว
คนฺธโภคา สมบัติคือกลิ่นทั้งหลาย
คนฺธรสา รสคือกลิ่นทั้งหลาย
คมนำ การไป
คาถา คาถา
เคยฺยำ เคยยะ
ฆราวาสา ชาวบ้านทั้งหลาย

จวรรค

จ ด้วย
จ และ
จ อนึ่ง
จกฺขุมนฺโต ปุคฺคลา บุคคลทั้งหลายผู้มีตาดี
จตสฺโสปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๔ บ้าง
จตุตฺถำ ฌานำ ซึ่งฌานที่ ๔
จตุตาลีสมฺปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๔๐ บ้าง
จรมาโน เสด็จไปอยู่
จริตฺวา เที่ยวไปแล้ว
จวมาเน ผู้ตายอยู่, ผู้เคลื่อนอยู่
จาริกำ สู่ทางจาริก
จาริกำ สู่ที่จาริก
จิตฺตำ จิต
จิตฺตำ ซึ่งจิต
จิตฺตานิ จิตทั้งหลาย
จิตฺเต เมื่อจิต
จิรำ ทีฆำ อทฺธานำ ตลอดกาลอันยาวนาน
จิรฏฺฐิติกำ อสฺส สามารถตั้งมั่น
จิรฏฺฐิติกำ อโหสิ เป็นพระศาสนาอันตั้งมั่นตลอดกาลนาน
จุตูปปาตญาณาย เพื่อจุตูปปาตญาณ
จุโต เคลื่อนแล้ว
เจตนาย ด้วยตั้งใจ
เจตสา ด้วยจิต
เจตโส แห่งจิต
เจโต ซึ่งจิต
โจเทสิ กล่าวหาแล้ว
ชนตา หมู่แห่งชน
ชนปทจาริกำ สู่ที่จารึกในชนบท
ชยำ ชัยชนะ
ชาตกำ ชาตกะ
ชาติ ชาติ
ชาติสตมฺปิ ซึ่ง ๑๐๐ แห่งชาติบ้าง
ชาติสตสหสฺสมฺปิ ซึ่ง ๑๐,๐๐๐ แห่งชาติบ้าง
ชาติสหสฺสมฺปิ ซึ่ง ๑,๐๐๐ แห่งชาติบ้าง
ชานนฺตา ทรงทราบอยู่
ชานิสฺสติ จักรู้
ชิคุจฺฉามิ ย่อมรังเกียจ
ชิณฺเณ ผู้แก่
ชีวิตำ ยาเปตุ เพื่อการยังชีวิตให้เป็นไป
เชคุจฺฉี เป็นผู้มีความรังเกียจ
เชคุจฺฉี โหติ เป็นผู้มีความรังเกียจ
เชฏฺโฐ ตัวเจริญที่สุด
เชฏฺโฐ วา ตัวเจริญที่สุดหรือ
เชฏฺโฐ โหติ ย่อมเป็นลูกไก่ตัวเจริญที่สุด
ญาณำ ญาณอันรู้

ฏวรรค

ฐเปสุ ให้ตั้งมั่นแล้ว
ฐิเต ตั้งมั่น

ตวรรค

ตำ ซึ่งท่าน
ตำ ซึ่งไทยธรรมนั้น
ตำ นั่น
ตำ โข ภวนฺตำ โคตมำ ของพระโคดมผู้เจริญนั้นแล
ตำ โข วตฺถุ วัตถุนั้นแล
ตำ ตติยำ ฌานำ ซึ่งฌานที่ ๓ นั้น
ตำ ปตฺถปุลกำ ซึ่งข้าวแห้ง ๑ แล่งนั้น
ตำ ปุคฺคลำ ซึ่งบุคคลนั้น
ตำ พาราณสึ สู่เมืองพาราณสีนั้น
ตำ พุรหฺมจริยำ ยังพระศาสนานั้น
ตำ วนสณฺฑำ สู่ชัฏแห่งป่านั้น
ตำ เวสาลึ สู่เมืองเวสาลีนั้น

ตं อิทं กตं เต กมฺมं กรรมอันท่านกระทำแล้วนั้น
ตं อิทं สุตं เม วตฺถุ เรื่องอันข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วนั้น
ตติยาภินิพฺภิทา อโหสิ ได้เป็นการเจาะกระเปาะไข่คืออวิชชาครั้งที่ ๓
ตตฺถ ปาณิยं ในฝ่ามือนั้น
ตตฺร เวสาลิยं ในเขตเมืองเวสาลีนั้น
ตตฺร สุ ภีสนกสฺส วนสณฺฑสฺส แห่งชัฏแห่งป่าอันน่าสะพรึงกลัวนั้นแล
ตตฺราปิ ชาติยं แม้ในชาตินั้น
ตโต ชาติโต จากชาตินั้น
ตถา โดยประการนั้น
ตถาคตสฺส อันพระตถาคต
ตถาคตสฺส โข อันตถาคตแล
ตถาคตา ตถาคตทั้งหลาย
ตถาคตานं แก่พระตถาคตทั้งหลาย
ตถาคตานं ของพระตถาคตทั้งหลาย
ตถาคโต ตถาคต
ตถารูปานं ผู้มีรูปอย่างนั้น
ตเถว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว
ตปนียา อันบุคคลควรเผา
ตปสฺสี เป็นผู้เผาผลาญ
ตปสฺสี โหติ เป็นผู้เผาผลาญ
ตโม ความมืดมิด
ตยา นิมนฺติตา อมฺห เป็นผู้อันท่านนิมนต์แล้ว
ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น
ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส ของพันแห่งภิกษุนั้น
ตสฺส เม เมือเรานั้น
ตสฺสา รตฺติยา แห่งราตรีนั้น
ตานิ ปุปฺผานิ ซึ่งดอกไม้ทั้งหลายเหล่านั้น
ตานิ อณฺฑานิ ไข่ทั้งหลายเหล่านั้น
ตาว ก่อน
ติจีวเรน ด้วยผ้าไตรจีวร
ติฏฺฐติ ย่อมตั้งอยู่
ติสฺโสปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๓ บ้าง
ตึสมฺปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๓๐ บ้าง
ตุณฺหีภาเวน โดยความเป็นผู้นิ่ง
ตุมฺเห ท่านทั้งหลาย
ตุมฺเห เธอทั้งหลาย
ตุมฺเหหิ อันเธอทั้งหลาย
ตตฺถ สิกฺขาปทปญฺญตฺเต ในการบัญญัติซึ่งสิกขาบทนั้น
ตฺวं ท่าน
ตฺวं ท่าน
ตฺวं เธอ
เต แก่เธอ
เต ของพระองค์
เต ปาเณ กะสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น
เต ภควนฺโต พระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น
เต ภิกฺขู กะภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น
เต โภคา สมบัติทั้งหลายเหล่านั้น
เต รสา รสทั้งหลายเหล่านั้น
เต สตฺตา สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น
เต สตฺตา สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น
เต สาวกา พระสาวกทั้งหลายเหล่านั้น
เตน โดยหนทางนั้น
เตน โข สมเยน ในสมัยนั้นแล
เตน สมเยน ในสมัยนั้น
เตน (**ฐาเนน**) ณ ที่นั้น
เตลปชฺโชตं ซึ่งประทีป แสงสว่างแห่งน้ำมัน
เตสं กุกฺกุฏจฺฉาปกานं บรรดาลูกของไก่ทั้งหลายเหล่านั้นหนา
เตสं พุทฺธานं ภควนฺตานं แห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น
เตสํเยว อาสวฏฺฐานียานं ธมฺมานं ซึ่งอาสวัฏฐานิยธรรมทั้งหลายเหล่านั้นนั่นเทียว
เตหิ ภควนฺเตหิ อันพระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น
เตหิ วาณิเชหิ อันพ่อค้าทั้งหลายเหล่านั้น
ทกฺขนฺติ จักมองเห็น' ดังนี้
ทส วา ๑๐ ฟองบ้าง
ทสปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๑๐ บ้าง
ทสฺสนํ การได้เห็น
ทิพฺเพน จกฺขุนา ด้วยจักษุอันเป็นทิพย์
ทุกฺขสฺส แห่งทุกข์
ทุคฺคตึ ซึ่งทุคติ
ทุคฺคเต ผู้ถึงซึ่งทุกข์
ทุติยं ฌานं ซึ่งฌานที่ ๒
ทุติยา วิชฺชา วิชชาที่ ๒
ทุติยาภินิพฺภิทา อโหสิ ได้เป็นการเจาะกระเปาะไข่คืออวิชชาครั้งที่ ๒
ทุพฺพณฺเณ ผู้มีผิวพรรณทราม
ทุพฺภิกฺขา โหติ ย่อมเป็นเมืองมีภิกษาหาได้โดยยาก
ทฺวาทส วา ๑๒ ฟองบ้าง
ทฺวีหิ อากาเรหิ ด้วยเหตุทั้งหลาย ๒ ประการ
ทฺวีหิตึกา มีความเป็นอยู่แร้นแค้น
เทเสติ ย่อมทรงแสดง
เทเสตุ เพื่อแสดง
เทเสมิ ย่อมแสดง
เทเสสฺสาม จักแสดง
เทฺวปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๒ บ้าง
โทสสฺส ซึ่งโทสะ
ธมฺมํ ซึ่งธรรม
ธมฺมํ ซึ่งพระธรรม
ธมฺมญฺจ ซึ่งพระธรรมด้วย
ธมฺมิยา กถาย ด้วยกถาอันประกอบด้วยธรรม
ธมฺโม พระธรรม
ธาเรตุ โปรดทรงจำไว้
ธาเรยฺย สามารถตั้งไว้
น จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ เป็นพระศาสนาอันไม่ตั้งมั่นตลอดกาลนาน
น ทินฺโน ยังไม่ได้ให้
น นิมนฺเตติ ย่อมไม่เชื้อเชิญ
น ปกฺกมนฺติ ย่อมไม่หลีกไป
น ปจฺจุฏฺเฐติ ย่อมไม่ลุกขึ้นต้อนรับ
น ปญฺญเปติ จะไม่บัญญัติ
น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น
น ปาตุภวนฺติ ยังไม่ปรากฏขึ้น
น ปุจฺฉนฺติ ย่อมไม่ตรัสถาม
น วิกิรติ ย่อมพัดไม่ได้
น วิทฺธํเสติ ย่อมทำให้กระจายไปไม่ได้
น วิธมติ ย่อมเป่าไม่ได้
น สมฺปนฺนํ เอว ไม่สมควรเลย
น สุกรา ไม่ง่ายเลย
น โหติ ย่อมไม่มี
น โหติ ย่อมไม่มี' ดังนี้
น อภิวาเทติ ย่อมไม่ไหว้
น อุทฺทิสฺสติ จะไม่ยกขึ้นแสดง
นเหรุปุจิมนฺทมูเล ณ ควงแห่งต้นสะเดาอันเป็นที่อยู่ของยักษ์ชื่อว่านเหรุ
นาครา ชาวเมืองทั้งหลาย
นานากุลา มีตระกูลต่างกัน
นานาโคตฺตา มีโคตรต่างกัน
นานาชจฺจา มีชาติต่างกัน
นานานามา ผู้มีชื่อต่างกัน
นานาปุปฺผานิ ดอกไม้นานาพันธุ์ทั้งหลาย
นิกฺกุชฺชิตํ ภาชนํ ซึ่งภาชนะที่คว่ำ
นิกฺขิตฺตานิ วางไว้แล้ว
นิฏฺฐิตํ เสร็จแล้ว ดังนี้
นิพฺโภโค เป็นผู้ไม่มีสมบัติ
นิพฺโภโค โหติ เป็นผู้ไม่มีสมบัติ
นิมนฺติตา อตฺถ ตยา เป็นผู้อันข้าพเจ้านิมนต์แล้ว
นิมนฺเตยฺย พึงเชื้อเชิญ
นิมนฺเตยฺยุ สมควรเชื้อเชิญ
นิยโต ผู้มีความแน่นอน
นิรพฺพุโท เป็นผู้ไร้มลทิน, ปราศจากโทษ
นิรยํ ซึ่งนรก
นิวาเสตฺวา ทรงนุ่งแล้ว
นิเวสนํ นิเวศน์

นิสินฺนํ โข เวรญฺชํ พฺราหฺมณํ กะพราหมณ์ชื่อเวรัญชะผู้นั่งแล้วแล
นิสินฺโน ผู้นั่งแล้ว
นิสินฺโน โข ผู้นั่งแล้วแล
นิสีทิ นั่งแล้ว
นิสีทิ ประทับนั่งแล้ว
นฺทิฏฺจ ทรงแสดงไว้แล้ว
เนสํ ภควนฺตานำ ของพระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น
โน จ โข โหติ ย่อมไม่มีแล
โน อสนฺตำ ไม่ใช่ไม่มีอยู่
โนปิ โหติ ย่อมไม่มี

ปวรรค

ปกาสิโต ทรงประกาศแล้ว
ปกาเสติ ย่อมทรงประกาศ
ปกฺกมิตุ เพื่อหลีกไป
ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว
ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว
ปจฺจโย เป็นปัจจัย
ปจฺจสฺโสสิ โข ตอบรับแล้วแล
ปจฺจุฏฺเจยฺย พึงลุกขึ้นต้อนรับ
ปจฺจุฏฺเจยฺยุ สมควรลุกขึ้นต้อนรับ
ปจฺฉิมโก ผู้บวชภายหลัง
ปจฺฉิมา ผู้เกิดในกาลภายหลัง
ปจฺฉิเม ยาเม ในปัจฉิมยาม
ปชำ ซึ่งหมู่สัตว์
ปชานามิ ย่อมรู้ชัด
ปชาย ในหมู่สัตว์
ปชาย เมื่อหมู่สัตว์
ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ มีร้อยแห่งภิกษุทั้งหลาย ๕ เป็นประมาณ
ปญฺญตฺตำ เตรียมไว้แล้ว
ปญฺญตฺตำ ทรงบัญญัติไว้แล้ว
ปญฺญเปติ จะบัญญัติ
ปญฺญเปยฺย พึงทรงบัญญัติ
ปญฺญเปสฺสาม จักบัญญัติ
ปฏิฆาตาย เพื่อขจัด
ปฏิจฺฉนฺนำ ภาชนำ ซึ่งภาชนะที่ปิด
ปฏิปุจฺฉนฺติ ย่อมตรัสถาม
ปฏิยาทาเปตฺวา ให้จัดแจงแล้ว
ปฏิลเภยฺยุ จะพึงได้รับ
ปฏิสลฺลานา จากที่หลีกเร้น
ปฏิสลฺลีนสฺส หลีกเร้นอยู่
ปฏิสำเวเทสิ เสวยแล้ว
ปณาเมตฺวา พนมแล้ว
ปณีตำ อันประณีต
ปณีเต ผู้ประณีต
ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน ด้วยขาทนียะและโภชนียะอันประณีต
ปติฏฺิโต ดำรงอยู่แล้ว
ปตฺตจีวรำ ซึ่งบาตรและจีวร
ปตฺโต ผู้ถึงแล้ว
ปตฺถปตฺถปุลกำ ข้าวแห้ง ๑ แล่งๆ
ปตฺถปตฺถปุลกำ ซึ่งข้าวแห้ง ๑ แล่งๆ
ปตฺถปุลกำ ซึ่งข้าวแห้ง ๑ แล่ง
ปทกฺขิณำ ซึ่งการประทักษิณ
ปทาเลตฺวา เจาะแล้ว
ปน ก็
ปน ส่วน
ปปฺปฏโกชำ ซึ่งง้วนแห่งดิน
ปพฺพชิตา บวชแล้ว
ปพฺพชิโต บวชแล้ว
ปยาคปติฏฺานำ ท่าน้ำชื่อปยาคะ
ปยาคปติฏฺาเน ที่ท่าน้ำชื่อปยาคะ
ปรำ เบื้องหลัง
ปริจฺจ กำหนดแล้ว
ปริภุญฺชติ ย่อมเสวย
ปริภุญฺชนฺติ ย่อมฉัน
ปริภุญฺชิสฺสนฺติ จักฉัน
ปริโยทาเต ผุดผ่องแล้ว
ปริโยทาโต สะอาดหมดจด
ปริโยนทฺธาย ผู้อันฟองไข่คืออวิชชาห่อหุ้มไว้
ปริโยสานกลฺยาณำ อันไพเราะในที่สุด
ปริวตฺเตตุ การพลิก
ปริวตฺเตยฺยำ พึงพลิก
ปริวตฺเตสฺสามิ จักพลิก
ปริวิตกฺโก ความรำพึง
ปริสุทฺธำ อันบริสุทธิ์
ปริสุทฺเธ บริสุทธิ์แล้ว
ปวิสติ เข้าไปอยู่
ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว
ปเวเทติ ย่อมสั่งสอนให้ผู้อื่นตรัสรู้ตาม
ปสฺสทฺโธ สงบแล้ว
ปสฺสามิ ย่อมเห็น
ปหานา เพราะความละไป
ปหิตตฺตสฺส ผู้มีตนส่งไปแล้ว
ปหีนา ละได้แล้ว
ปาณา สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย
ปาณุเปตำ ตลอดชีวิต
ปาติโมกฺขำ ซึ่งปาติโมกข์
ปาติโมกฺขำ ซึ่งพระปาติโมกข์
ปาติโมกฺขำ พระปาติโมกข์
ปาตุภวนฺติ จะปรากฏขึ้น
ปาทนขสิขาย วา ด้วยปลายแห่งเล็บของเท้าหรือ
ปาปกา อกุสลา ธมฺมา ธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล
ปาปกานำ อกุสลานำ ธมฺมานำ ซึ่งธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล
ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ซึ่งธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล
ปิณฺฑำ ซึ่งก้อนข้าว
ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต
ปิสิตฺวา บดแล้ว
ปีติยา แห่งปีติ
ปุคฺคลสฺส แก่บุคคล
ปุคฺคเลน อันบุคคล
ปุคฺคโล บุคคล
ปุจฺฉนฺติ ย่อมตรัสถาม
ปุจฺฉิ กราบทูลถามแล้ว
ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ การเกิดในภพใหม่อีก
ปุพฺพณฺหสมยำ ในเวลาเช้า
ปุพฺพณฺหสมยำ ในเวลาเช้าตรู่ ในสมัยอันเป็นเบื้องต้นแห่งวัน
ปุพฺเพนิวาสำ ซึ่งชาติในกาลก่อน
ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย เพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ
ปฐมำ ฌานำ ซึ่งฌานที่ ๑
ปฐมตรำ ก่อนกว่า
ปฐมา วิชฺชา วิชชาที่ ๑
ปฐมาภินิพฺภิทา อโหสิ ได้เป็นการเจาะกระเปาะไข่คืออวิชชาครั้งที่ ๑
ปฐเม ยาเม ในปฐมยาม
ปฐวินิสฺสิตา ผู้อาศัยอยู่ในแผ่นดิน
ปฐวึ ซึ่งแผ่นดิน
ปญฺจปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๕ บ้าง
ปญฺจมตฺเตหิ อสฺสสเตหิ มี ๑๐๐ แห่งม้าทั้งหลาย ๕ เป็นประมาณ
ปญฺญตฺเต อาสเน บนอาสนะอันเขาปูลาดไว้แล้ว
ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๕๐ บ้าง
ปุคฺคโล บุคคล
ผลเก บนแผ่นกระดาน
โผฏฺพฺพโภคา สมบัติคือสัมผัสทั้งหลาย
โผฏฺพฺพรสา รสคือสัมผัสทั้งหลาย
พหุ องฺคำ อโหสิ เป็นองค์อันมีจำนวนมาก
พหุกรณียา มีการงานอันควรทำมาก
พหุกิจฺจา โหนฺติ เป็นผู้มีกิจมาก
พาราณสิยำ ในเมืองพาราณสี
พาราณสี เมืองพาราณสี
พาหุสจฺจมหตฺตำ ซึ่งความเป็นหมู่ใหญ่เพราะได้ศึกษามามาก
พุทฺธปฺปมุขำ ผู้มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน
พุทฺธา ผู้ตรัสรู้แล้ว

พุทฺธานำ ภควนฺตานำ ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย
พุทฺธานุพุทฺธานำ สาวกานำ แห่งพระสาวกทั้งหลายผู้ตรัสรู้ตามซึ่งพระพุทธเจ้า
พุทฺโธ ผู้ตรัสรู้แล้วสั่งสอนผู้อื่นให้ตรัสรู้ตาม
พุทฺโธ ภควา พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
พฺรหฺมจริยำ ซึ่งพระศาสนา
พฺรหฺมจริยำ พรหมจรรย์
พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์
พฺราหฺมเณ ซึ่งพราหมณ์ทั้งหลาย
ภควตา ด้วยพระผู้มีพระภาค
ภควตา อันพระผู้มีพระภาค
ภควโต ของพระผู้มีพระภาค
ภควโต แด่พระผู้มีพระภาค
ภควโต จ กกุสนฺธสฺส ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะด้วย
ภควโต จ กสฺสปสฺส ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะด้วย
ภควโต จ กสฺสปสฺส ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะด้วย
ภควโต จ โกณาคมนสฺส ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าโกณาคมนด้วย
ภควโต จ วิปสฺสิสฺส ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสีด้วย
ภควโต จ เวสฺสภุสฺส ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภูด้วย
ภควโต จ สิขิสฺส ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขีด้วย
ภควโต วจนำ ซึ่งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค
ภควนฺตำ กะพระผู้มีพระภาค, ซึ่งพระผู้มีพระภาค, ยังพระผู้มีพระภาค
ภควนฺโต พระผู้มีพระภาคทั้งหลาย
ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
ภควา ผู้จำแนกธรรมคำสั่งสอน
ภควา พระผู้มีพระภาค
ภควา จ กกุสนฺโธ พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะด้วย
ภควา จ กสฺสโป พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะด้วย
ภควา จ โกณาคมโน พระผู้มีพระภาคพระนามว่าโกณาคมนะด้วย
ภควา จ วิปสฺสี พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสีด้วย
ภควา จ เวสฺสภู พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภูด้วย
ภควา จ สิขี พระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิขีด้วย
ภตฺตำ ซึ่งภัตร
ภตฺตำ ภัตตาหาร
ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ภวำ โคตโม พระโคดมผู้เจริญ
ภวนฺตำ โคตมำ ซึ่งพระโคดมผู้เจริญ
ภวาสวาปิ แม้จากภวาสวะ
ภาสิตำ พระภาษิต
ภิกฺขุสำฆญฺจ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุด้วย
ภิกฺขุสงฺฆำ ยังหมู่แห่งภิกษุ
ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ กับด้วยหมู่แห่งภิกษุ
ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ พร้อมด้วยหมู่แห่งภิกษุ
ภิกฺขุสงฺโฆ หมู่แห่งภิกษุ
ภิกฺขู ซึ่งภิกษุทั้งหลาย
ภิกฺขู ภิกษุทั้งหลาย
ภิกฺขูนำ แก่ภิกษุทั้งหลาย
ภึสนกตสฺมึ เพราะกรรมอันบุคคลกระทำให้น่ากลัว
ภึสนเก อันน่าสะพรึงกลัว
ภุตฺตาวึ ผู้เสวยเสร็จแล้ว
ภูตปุพฺพำ เรื่องเคยมีมาแล้ว
เภทา แต่การแตกทำลาย
โภ โคตม ข้าแต่ท่านพระโคดม
โภตา โคตเมน อันท่านพระโคดม
มำ กะเรา
มำ ซึ่งข้าพระองค์
มคฺคำ ซึ่งหนทาง
มชฺฌิเม ยาเม ในมัชฌิมยาม
มชฺเฌกลฺยาณำ อันไพเราะในท่ามกลาง
มโนทุจฺจริตำ ซึ่งมโนทุจริต
มโนทุจฺจริตสฺส ซึ่งมโนทุจริต
มโนทุจฺจริเตน ซึ่งมโนทุจริต
มโนทุจฺจริเตน ด้วยมโนทุจริต
มโนสุจริเตน ด้วยมโนสุจริต
มยำ เราทั้งหลาย
มยา อันข้าพเจ้า
มยฺหำ ของข้าพระองค์
มรณา แต่ความตาย
มหตา ภิกฺขุสำเฆน ด้วยหมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่
มหลฺลเก ผู้สูงวัย
มหาวเน ในป่ามหาวัน
มา รุจฺจิ อย่าได้ชอบใจ
มา เอวำ มนสิ อกตฺถ อย่ากระทำไว้ในใจอย่างนั้น
มา เอวำ วิตกฺกยิตฺถ อย่าพิจารณาอย่างนั้น
มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา ผู้ชักชวนให้ผู้อื่นกระทำตามความเห็นผิด
มิจฺฉาฏฺฐิกา ผู้มีความเห็นผิด
มุขตุณฺฑเกน วา หรือด้วยจะงอยแห่งปาก
มุทุภูเต เป็นจิตมีสภาพอ่อน
มุทฺธาปิ แม้ศีรษะ
มูฬฺหสฺส แก่ผู้หลงทาง
เม ของเรา
เม อันข้าพเจ้า
เม อันเรา
โมคฺคลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ
โมหสฺส ซึ่งโมหะ

อวรรค

ยำ ปริยายำ ซึ่งเหตุใด
ยำ ปุคฺคลำ ซึ่งบุคคลใด
ยำ สิกฺขาปทำ ซึ่งสิกขาบทใด
ยโต โข แต่กาลใดแล
ยถา ฉันใด
ยถา โดยประการใด
ยถากมฺมูปเค ผู้เป็นไปตามกรรม
ยถาภิรนฺตำ ตามอัธยาศัยแล้ว
ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ ได้รู้ยิ่งแล้วตามความเป็นจริง
ยสฺส โข ปุคฺคลสฺส อันบุคคลใด
ยาว เพียงใด
เย เต เหล่าใด
เย เต ปจฺฉิมา สาวกา พระสาวกทั้งหลายผู้บวชภายหลังเหล่าใด
เย ปาณา สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย
เยน ปริยาเยน เพราะเหตุใด
เยน มคฺเคน โดยหนทางใด
เยน มคฺเคน โดยหนทางใด
เยน เหตุนา เพราะเหตุใด
เยน (ฐาเนน) ณ ที่ใด
เยภุยฺเยน โดยมาก
เยหิ ชเนหิ อันชนทั้งหลายนิมนต์แล้ว
โย กุกฺกุฏิโปตโก นุ โข ลูกของไก่ตัวใดหนอแล
โย โกจิ อวีตราโค ภิกฺขุ ภิกษุผู้ไม่ปราศจากราคะทุกรูป
โย เทยฺยธมฺโม ไทยธรรมใด
โย ภิกฺขุ ภิกษุรูปใด
รตฺตญฺญุมหตฺตำ ซึ่งความเป็นหมู่ใหญ่เพราะความเป็นผู้บวชนาน
รตฺติยา แห่งราตรี
รสโภคา สมบัติคือรสชาติทั้งหลาย
รสรสา รสคือรสชาติทั้งหลาย
รโหคตสฺส ผู้ไปแล้วในที่สงัด
ราคสฺส ซึ่งราคะ
รูปโภคา สมบัติคือรูปทั้งหลาย
รูปรสา รสคือรูปทั้งหลาย
ลพฺภา พึงได้รับ
ลาภคฺคมหตฺตำ ซึ่งความเป็นหมู่ใหญ่

เพราะมีลาภสักการะมาก
โลกวิทู ผู้รู้ซึ่งโลก
โลกสฺส ในโลก
โลเก ในโลก
โลมานิ ขนทั้งหลาย
วจนีโย อสฺส พึงเป็นลูกไก่อันบุคคลควรเรียก
วจเน เมื่อพระดำรัส
วจีทุจฺจริตํ ซึ่งวจีทุจริต
วจีทุจฺจริตสฺส ซึ่งวจีทุจริต
วจีทุจฺจริเตน ซึ่งวจีทุจริต
วจีทุจฺจริเตน ด้วยวจีทุจริต
วจีสุจริเตน ด้วยวจีสุจริต
วทมาโน เมื่อกล่าว
วทามิ ย่อมเรียก
วเทยฺย ควรกล่าว
วเทสิ ย่อมกล่าว
วนสณฺเฑ ในชัฏแห่งป่า
วโยอนุปฺปตฺเต ผู้ถึงแล้วตามลำดับแห่งวัย' ดังนี้
วสฺสํ วสนฺติ ย่อมอยู่จำพรรษา
วสฺสูปคฺคา อยู่จำพรรษาแล้ว
วสฺสาวาสํ ซึ่งการอยู่ตลอดพรรษา, ซึ่งการอยู่จำพรรษา
วสฺสาวาสํ อยู่ตลอดฤดูฝน
วา ปน ก็หรือว่า
วา หรือ **วา** หรือว่า
วาโต ลม
วิกิรติ ย่อมพัด
วิคตูปกิเลเส ปราศจากความเศร้าหมอง, มีความเศร้าหมองไปปราศแล้ว
วิชิตํ ชนะขาดแล้ว
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
วิตกฺกวจารานํ แห่งวิตกและวิจารทั้งหลาย
วิตฺถาเรน โดยพิสดาร
วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว
วิทิตฺวา ทราบแล้ว
วิทฺธํเสติ ย่อมทำให้กระจายไป
วิธมติ ย่อมเป่า
วินยาย เพื่อกำจัด
วินิปาตํ ซึ่งวินิบาต
วิปเตยฺย พึงขาดตกไป
วิปลฺลาสปิ แม้ซึ่งความตื่นกลัว
วิมุจฺจิตฺถ หลุดพ้นแล้ว
วิมุจฺจึสุ หลุดพ้นแล้ว
วิมุตฺตํ อิติ ว่า 'หลุดพ้นแล้ว'
วิราคา เพราะความคลายไป
วิวเรยฺย สามารถเปิด
วิวิจฺจ สงัดแล้ว
วิวิจฺเจว สงัดแล้วนั่นเทียว
วิเวกชํ ปีติสุขํ อันมีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก
วิสุทฺเธน อันหมดจด
วิหโต กำจัดได้แล้ว
วิหรติ ประทับอยู่
วิหรโต ผู้อยู่
วิหรถ พึงอยู่
วิหริตฺวา ประทับอยู่แล้ว
วิหาสึ อยู่แล้ว
วิชฺชา วิชชา
วีติสาเรตฺวา ให้ล่วงเลยไปพิเศษแล้ว
วีริยํ ความพากเพียร
วีสมฺปิ ชาติโย ซึ่งชาติทั้งหลาย ๒๐ บ้าง
วุฏฺฐิโต ออกแล้ว
วุฑฺเฒ ผู้เฒ่า
วุตฺเต ตรัสแล้ว
วิมุตฺตสฺมึ หลุดพ้นแล้ว
วุสิตํ อยู่จบแล้ว
วูปสมา เพราะความระงับไป
เวทลฺลํ และเวทัลละ
เวนยิโก เป็นผู้กำจัด
เวนยิโก โหติ เป็นผู้กำจัด
เวปุลฺลมหตฺตํ ซึ่งความเป็นหมู่ใหญ่เพราะความแพร่หลาย
เวยฺยากรณํ เวยยากรณะ
เวรญฺชํ ซึ่งเมืองเวรัญชา
เวรญฺชํ สู่เมืองเวรัญชา
เวรญฺชํ พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ชื่อเวรัญชะ, ยังพราหมณ์ชื่อเวรัญชะ
เวรญฺชายํ ใกล้เมืองเวรัญชา
เวรญฺโช พฺราหฺมโณ พราหมณ์ชื่อว่าเวรัญชะ
เวรญฺชสฺส พฺราหฺมณสฺส ของพราหมณ์ชื่อเวรัญชะ
เวรญฺชา เมืองเวรัญชา
เวรญฺชายํ ในเมืองเวรัญขา
เวรญฺโช พฺราหฺมโณ พราหมณ์ชื่อเวรัญชะ
เวสาลี เมืองเวสาลี
เวสฺสภุนา ภควตา อันพระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภู
เวสฺสภู ภควา พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเวสสภู
สกฺยกุลา จากศักยตระกูล
สกฺยปุตฺโต ผู้เป็นศักยบุตร
สเก นิเวสเน ในนิเวศน์อันเป็นของตน
สงฺกสฺสํ สู่เมืองสังกัสสะ
สงฺกาเมสฺสามิ จักให้ย้ายไปอยู่
สงฺเฆ ในสงฆ์
สงฺโฆ สงฆ์
สจฺจํ จริง
สจฺฉิกตฺวา ทรงกระทำให้แจ่มแจ้งแล้ว
สติ สติ
สติมา มีสติ
สตฺตา สัตว์ทั้งหลาย
สตฺเต ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย
สตฺถา พระศาสดาทั้งหลาย
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ผู้เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
สโต จ มีสติด้วย
สทฺทโภคา สมบัติคือเสียงทั้งหลาย
สทฺทรสา รสคือเสียงทั้งหลาย
สทฺธึ กับ
สทฺธึ พร้อม
สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน พร้อมด้วยหมู่แห่งภิกษุ
สเทวกํ ผู้เป็นไปพร้อมด้วยเทวโลก (ชั้นกามาวจรภูมิ ๑-๕)
สเทวเก อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก
สเทวมนุสฺสํ ผู้เป็นไปพร้อมด้วยเทวดาและมนุษย์
สเทวมนุสฺสาย อันเป็นไปกับด้วยเทวดาและมนุษย์
สนฺตปฺเปตฺวา ให้อิ่มหนำแล้ว
สนฺทสฺเสตฺวา ให้เห็นชัดแล้ว
สนฺธาย หมายเอาแล้ว
สปฺปุริเสหิ ผู้เป็นสัปบุรุษ
สพฺพสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ของภิกษุสงฆ์ทั้งปวง
สพฺเพ ภิกฺขู ภิกษุทั้งหลายทั้งปวง
สพฺโพ ภิกฺขุสงฺโฆ พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง
สพฺยญฺชนํ พร้อมทั้งพยัญชนะ
สพฺรหฺมเก อันเป็นไปกับด้วยพรหมโลก
สพฺรหฺมกํ ผู้เป็นไปพร้อมด้วยพรหมโลก
สมเณน ปคฺคเหน อันสมณะผู้ถือบาตร
สมเณน ปคฺคเหน อันสมณะผู้ถือบาตร
สมโณ โคตโม พระสมณะโคดม
สมโณ โภ โคตโม พระสมณะโคดมผู้เจริญ
สมนฺนาคตา ผู้ประกอบพร้อมแล้ว
สมาทเปตฺวา ให้สมาทานปฏิบัติแล้ว
สมาธิชํ ปีติสุขํ อันมีปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ
สมารกํ ผู้เป็นไปพร้อมด้วยมารโลก (ชั้นกามาวจรภูมิที่ ๖)
สมารเก อันเป็นไปกับด้วยมารโลก
สมาหิตํ ตั้งมั่นแล้ว
สมาหิเต ตั้งมั่นแล้ว
สมุตฺเตเชตฺวา ให้อาจหาญแกล้วกล้าแล้ว
สมฺปชาโน จ มีสัมปชัญญะด้วย

สมฺปตฺโต ถึงพร้อมแล้ว, มาถึงแล้ว
สมฺปนฺนํ โหติ ย่อมมีความอุดมสมบูรณ์
สมฺปวาเรตฺวา ให้ห้ามแล้ว
สมฺปหํเสตฺวา ให้ร่าเริงเบิกบานแล้ว
สมฺโพธิปรายโณ เป็นผู้ได้สัมโพธิในวันข้างหน้า
สมฺมา โดยถูกต้อง
สมฺมาทิฏฺฐิกา ผู้มีความเห็นถูก
สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา ผู้ชักชวนให้ผู้อื่นกระทำตามความเห็นถูก
สมฺมาสมฺพุทฺเธน ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
สมฺมาสมฺพุทฺโธ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
สมฺมาสมฺโพธึ ซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ
สมฺโมทนียํ อันเป็นเครื่องบันเทิงใจ
สมฺโมทิ สนทนาแล้ว
สยํ อภิญฺญา ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
สรณํ ซึ่งสรณะ
สรณํ ว่าเป็นสรณะ
สลากาวุตฺตา ดำรงชีพด้วยการจับสลาก
สวิจารํ อันเป็นไปกับด้วยวิจาร
สวิตกฺกํ อันเป็นไปกับด้วยวิตก
สสฺสมณพฺราหฺมณิยา อันเป็นไปกับด้วยสมณะและพราหมณ์
สสฺสมณพฺราหฺมณึ ผู้เป็นไปพร้อมด้วยสมณะและพราหมณ์
สหตฺถา ด้วยมือของตน
สหสฺสํ ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ ๑ พัน
สอุทฺเทสํ อันเป็นไปพร้อมด้วยชีวประวัติ
สาการํ อันเป็นไปพร้อมด้วยลักษณะ
สาตฺถํ พร้อมทั้งอรรถะ
สาธุ กราบทูลขอโอกาส
สาธุ ดีละ
สาธุ โข โหติ ย่อมเป็นการดีแล
สาธุ สาธุ ดีละๆ
สายนฺหสมยํ ในเวลาเย็น
สารณียํ อันให้ระลึกถึงกัน
สาริปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร
สาเร ในธรรมอันเป็นสาระ
สาลิมํโสทนํ ซึ่งอาหารคือข้าวสาลีอันคลุกด้วยเนื้อ
สาวกานํ แก่พระสาวกทั้งหลาย
สาวเก ซึ่งสาวกทั้งหลาย
สิกฺขาปทำ ซึ่งสิกขาบท
สิลายำ ที่สิลา
สุขำ ซึ่งสุข
สุขวิหารี มีการอยู่เป็นสุข
สุขสฺส แห่งสุข
สุคต ข้าแต่พระสุคต
สุคตี สคฺคำ โลกำ ซึ่งสุคติโลกสวรรค์
สุคเต ผู้ถึงซึ่งสุข
สุคโต ผู้เสด็จไปแล้วด้วยดี
สุตำ ได้สดับมาแล้ว
สุตฺตำ สุตตะ
สุตฺตำ สุตตะ
สุตฺเตน ด้วยเส้นด้าย
สุทำ ทราบมาว่า
สุทฺโธ บริสุทธิ์
สุวณฺเณ ผู้มีผิวพรรณงาม
สุสงฺคหิตตฺตา เพราะร้อยไว้ดีแล้ว
สุสงฺคหิตานิ อันร้อยไว้ดีแล้ว
สฺวาตนาย เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ ดังนี้
เสฏฺโฐ เป็นผู้ประเสริฐที่สุด
เสตฏฺฐิกา ล้มตายกระดูกขาวเกลื่อน
เสตฺฆาโต การกำจัดด้วยอริยมรรค
เสยฺยถาปิ เช่นกับ
เสยฺยถาปิ แม้ฉันใด
เสยฺยถาปิ มหาปถวี ให้เป็นเหมือนแผ่นดินใหญ่
เสยฺยถิทำ ได้แก่
โส ไทยธรรมนั้น
โส (กุกฺกุฏฺฐโปตโก) ลูกของไก่ตัวนั้น
โส ปริยาโย เหตุนั้น
โส พุทฺโธ พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
โส พฺราหฺมโณ พราหมณ์นั้น
โส ภควา พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
โส ภิกฺขุ ภิกษุรูปนั้น
โส สทฺโท เสียงนั้น
โส อหำ เรานั้น
โส อหำ เรานั้น
โสตาปนฺโน
โสมนสฺสโทมนสฺสานำ แห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลาย
โสเรยฺยำ สู่เมืองโสเรยยะ
หำสนฺติ ย่อมลุก
หิ จริงอยู่
หีเน ผู้ทราม
เหฏฺฐิมตลำ พื้นเบื้องล่าง
เหตุ เพราะเหตุ
โหติ มีอยู่
โหติ ย่อมเป็น